

πρὸς τὴν ὑπαιθρον χώραν σημαντικὴ πρόοδος ἐξουδετεροῦσα ἐν μέρει τὰ οἰκονομικὰ μειονεκτήματα. Εἰς ταῦτα δεῖον νὰ προστεθῇ, ὅτι εἰς τὴν περίοδον ταύτην, τὴν προηγηθεῖσαν τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου τοῦ XII, ἀνάγκη ν' ἀναζητηθῶσι καὶ αἱ ῥίζαι τῆς κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα βιομηχανικῆς ἀκμῆς τῆς Γαλλίας. Μεταρρυθμίσεις ἐν ταῖς οἰκονομικαῖς σχέσεσι τῆς Γαλλίας ἦσαν βεβαίως ἀπαραίτητοι: ἡ οἰκονομικὴ κίνησις ἔπρεπε νὰ προσανατολισθῇ πρὸς νέας κατευθύνσεις, νὰ καταρριφθῶσιν οἱ κοινωνικοὶ φραγμοὶ οἱ παρακωλύοντες τὴν ἐλευθέραν πραγμάτων τῶν οἰκονομικῶν δυνάμεων τῆς χώρας, νὰ ἀρθῶσιν οἱ παντοειδεῖς περιορισμοὶ οἱ καθιστώντες ἀδύνατον τὴν πλήρη ἐκμετάλλευσιν τῶν πλουτοπαραγωγικῶν αὐτῆς πηγῶν. Δὲν ἦσαν ὅμως αἱ οἰκονομικαὶ σχέσεις ἐν Γαλλίᾳ τοιαῦται, ὥστε νὰ ἐμπνέωσιν ἀπαισιοδοξίαν καὶ δικαιολογῶσι τὴν κρατοῦσαν ἀπαρέσκευαν. Ἀντιθέτως ἡ κίνησις πρὸς οἰκονομικὴν ἐξύψωσιν τῆς χώρας ἡ ἐπενεγκοῦσα ἀποτελέσματα ἀγαθὰ, ἂν καὶ κατὰ εὐάφορον βαθμὴν ὡς πρὸς τὴν ὑπαιθρον χώραν καὶ τὰς πόλεις ἐνέχυσε παρὰ τῷ λαῷ τὴν ἀπαίτησιν ἐκχωρήσεως ἐλευθερίων πολιτικῶν.

Κατὰ ταῦτα ἡ ἐξ ἀφορμῆς τῶν οἰκονομικῶν σχέσεων κρατοῦσα ἀπαρέσκευα ἀποδοτέα εὐχὴ εἰς ἀθλιότητα οἰκονομικὴν τοῦ πληθυσμοῦ, ἀλλὰ μᾶλλον εἰς τὴν ἐπελθούσαν μερικὴν βελτίωσιν τῶν οἰκονομικῶν σχέσεων καὶ τὴν ἐπιτευχθεῖσαν εὐθυμερίαν τοῦ λαοῦ, ἧτις ἐγένετο αἰτία, ἵνα ἀξιώσῃ οὗτος ἐνεργότεραν συμμετοχὴν εἰς τὴν διαχειρίσιν τῶν κοινῶν.

Ἄλλως ὅμως ἔχει τὸ πρᾶγμα, ἂν στρέψωμεν τὰ βλέμματα ἀπὸ τοῦ λαοῦ πρὸς τὸ Κράτος καὶ τὴν Κυβέρνησιν. Παρατηρεῖται δηλαδὴ πτώσις τῆς γοητείας τῆς Γαλλίας ἐν τῷ ἐξωτερικῷ καὶ καταφανῆς ἐξασθένησις τῶν ὀλικῶν αὐτῆς δυνάμεων ὡς ἀκολουθία τοῦ ἀτυχοῦς κατὰ τῆς Ἀγγλίας πολέμου, ἐν τῷ ὅποίῳ ἀπώλεσε τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν ὑπερωκεανείων αὐτῆς ἀποικιῶν: μείωσις τῆς κρατικῆς πίστεως ἐν τε τῷ ἐσωτερικῷ καὶ τῷ ἐξωτερικῷ κατ' ἀκολουθίαν θανείων ἐπαχθῶν, ἅτινα ἐπέβαλον αἱ πολεμικαὶ ἀνάγκαι, αἱ παντοειδεῖς ἀκολασίαι τῶν βασιλέων καὶ αἱ καταχρήσεις τῶν ὑπαλλήλων αὐτῶν: ἀδυναμία τοῦ Κράτους, ἔπως ἐπιβάλλῃ τὸ κῆρος καὶ τὴν θέλησιν αὐτοῦ εἰς τοὺς δητηκόους καὶ τοὺς ὑπαλλήλους. Εἰδικώτερον δὲ ἡ ἀσθένεια αὕτη τοῦ Κράτους ἀντικατοπτρίζεται πιστότερον ἐν τοῖς ὑφισταμένοις περιορισμοῖς ὡς πρὸς τὴν ἐνάσκησιν τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας. Εἶναι δὲ οἱ περιορισμοὶ οὗτοι: ἡ ὀργανωμένη ἀντίστασις, τὴν ὁποῖαν προέβαλλον τὰ *parlements* (1)

(1) Τὸ ὄνομα *parlement* προσετίμησα ν' ἀφίση ἀμετάφραστον, καθόσον ἡ λέξις Βουλὴ ἢ ἄλλη συνώνυμος αὐτῇ δὲν καλύπτει ἐντελῶς τὴν σημασίαν τῆς λέξεως καὶ τὴν πολλαπλὴν ἀρμοδιότητά, ἣν εἶχον τὰ *parlements* κατὰ τὴν ὑπὸ ἔρευνην περίοδον. Δικαιωτέριον θὰ ἦρμοζε μᾶλλον ν' ἀποδοθῇ ἑλληνιστ

ἐν ὀνόματι τῆς κοινῆς γνώμης, τῆς ὁποίας ἠξίουν, οἱ ἦσαν ἐκπρόσωποι, ἐναντίον κυβερνητικῶν πράξεων καὶ τὸ ἀρνητικὸν δικαίωμα συμμετοχῆς εἰς τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν, ἔπερ διὰ τοῦ χρόνου ἐκτήσαντο. Τὰ γεγονότα ταῦτα ἐπικουρούμενα ὑπὸ ἀρχῶν δημοκρατικῶν καὶ θεωριῶν νέων περὶ κράτους, αἵτινες εἶχον ῥίψει βαθυτάτας ῥίζας καὶ τῆς καθάλου φιλοσοφίας τοῦ 18ου αἰῶνος περὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου παρέσχον ἀφθονον τροφήν καὶ ἐνίσχυσιν εἰς τὴν ἀξίωσιν πρὸς παραχώρησιν ἐλευθεριῶν πολιτικῶν καὶ ἐνεργοτέραν συμμετοχὴν εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους.

Ὅπως ἡ ἀπαιτήσις ἐκ μέρους τοῦ λαοῦ πρὸς μεταρρυθμίσεις οἰκονομικὰς—ἀναγκαίαις πάντοτε—ὀπῆρξε δευτερευούσης σημασίας, παρέμεινε δὲ τοιαύτη μέχρι τῆς δευτέρας φάσεως τῆς Ἐπαναστάσεως 1789. Ἀντιθέτως ἰσχυροτέρα ὀπῆρξεν ἡ ἀξίωσις πρὸς παροχὴν ἐλευθεριῶν πολιτικῶν καὶ ἡ ἐκ τῆς καθυστερήσεως κρατούσα δυσαρέσκια τῆς κοινῆς γνώμης.

Τὰ προβλήματα κατὰ ταῦτα, εἶνα ἐτίθοντο πρὸ τοῦ Λουδοβίκου τοῦ XVI κατὰ τὴν ἀνοδὸν αὐτοῦ εἰς τὸν θρόνον ἦσαν τὰ ἑξῆς δύο : α') ἐνίσχυσις τῆς δυνάμεως τῆς μοναρχίας, τοῦ Κράτους, κατὰ τρόπον ἐξωσαλλίζοντα εἰς αὐτὸ ἐλευθερίαν δράσεως καὶ τὴν ἰκανότητα, ἵνα κυριαρχήσῃ τῶν τάσεων τῶν ἐκπορευομένων ἀπὸ τῆς κοινωνίας καὶ στρεφόμενων κατ' αὐτοῦ· ἡ προσπάθεια δ' αὕτη πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς ἡγεμονικῆς ἐξουσίας ἔπρεπε νὰ συμβιδιασθῇ πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις ἐκχωρήσεως ἐλευθεριῶν πολιτικῶν καὶ συμμετοχῆς τῶν πολιτῶν εἰς τὴν διοίκησιν τῶν κοινῶν καὶ β') ἐσωτερικαὶ μεταρρυθμίσεις, ἰδίως οἰκονομικῆς φύσεως, αἵτινες ἐν συνδυασμῷ μὲ τὴν ἐνίσχυσιν τῆς μοναρχίας θὰ ἦσαν ἐπιτηδειαί, ἵνα παραστήσωσιν αὐτὸ ἰσχυρὸν ἐν τῷ ἐξωτερικῷ, ὠργανωμένον καὶ ἀπερίεπαστον ἐν τῷ ἐσωτερικῷ.

Ὁ βασιλεὺς ὅμως μόνον τὴν ἀνάγκην πρὸς μεταρρυθμίσεις ἐσωτερι-

ἡ λέξις, διότι πράγματι τὰ parlements ἦσαν ἀρχικῶς δικαστήρια θεκόμενα ἄλλας μὲν ὑποθέσεις πρωτοδικίας, ἄλλας δὲ κατ' ἔφεσιν. Σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως ἀπέκτησαν καὶ ἐξουσίαν πολιτικὴν : ὡς λ. χ. τὸ δικαίωμα τοῦ καταγορῆσαι νόμους· νόμοι ἐκδιδόμενοι ὑπὸ τοῦ βασιλέως, χωρὶς νὰ καταχωρισθῶσι προηγουμένως ὑπὸ τῶν parlements δὲν ἦσαν ἐκτελεστοὶ ἐπίσης εἶχον καὶ καθήκοντα ἀστυνομικά. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ προσπάθεια οὐτῶν ἵνα συγκεντρώσωσιν εἰς χεῖρας αὐτῶν πλήρη τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν. Ἡ ἰσχύς, τὴν ὁποίαν διὰ τοῦ χρόνου ἐκτήσαντο τὰ parlements ἀποδοτέα εἰς τὴν περιωπὴν τῶν προσώπων, εἶνα συνεκρότου ἀυτὰ καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ βασιλέως νὰ διορίῃ οὐχὶ ὅμως καὶ νὰ παύῃ ἀπὸ τῆς διορισθέντα μέλη τῶν parlements. Ἐκτὸν δὲ 18 ἐπὶ Λουδοβίκου τοῦ XVI, ὁ δὲ ἀριθμὸς τῶν μελῶν αὐτῶν ἐποίκιλλε κατὰ τόπους.

κὰς ἠαθάνετο καὶ ἐξ αὐτῶν προσεδόκα τὴν ἐξύψωσιν τοῦ Κράτους καὶ τῶν ὑπηκόων τὴν εὐημερίαν. Τὸ ὅλον περιεχόμενον τῆς βασιλείας αὐτοῦ εἶναι μεταρρυθμίσεις ἐσωτερικαὶ καὶ ἡ Κυβέρνησις αὐτοῦ δικαίως δύναται νὰ κληθῆ Κυβέρνησις μεταρρυθμίσεων. Συνεπικουρον δὲ εὗρεν ὁ βασιλεὺς κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τῶν μεταρρυθμίσεων αὐτοῦ τὸν φυσιοκράτην Turgot (1).

Οὗτος κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν βασιλεῖα ἐθεώρει ἐδύνατον τὴν εὐδοκίμησιν τῶν ἐσωτερικῶν μεταρρυθμίσεων, ἂν μὴ ἐνηρμονίζοντο πρὸς τὴν ἐνίσχυσιν τῆς ἡγεμονικῆς ἐξουσίας, διότι μόνον ἡ ἐνισχυμένη Μοναρχία παραίτηεν ἐγγύτησιν ἀσφαλῆ πρὸς ἐφαρμογὴν τῶν σκοποῦμένων μεταρρυθμίσεων. Ἐπὶ τὴν κατεύθυνσιν δὲ ταύτην ἠργάσθη γενόμενος Ἵκουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν (2) κατὰ Αὐγούστον 1774.

III.

Χαρακτηριστικὸν τοῦ μεταρρυθμιστικοῦ ἔργου τοῦ Turgot εἶναι, ὅτι αἱ ἐπὶ μέρους μεταρρυθμίσεις αὐτοῦ, ὅσον, καὶ ἂν παρουσιάζωνται ἐκ πρώτης ὄψεως ἀνεξάρτητοι, διατελοῦσι μετὰ προσηκτικωτέραν παρατήρησιν ἐν ἐσωτερικῇ συναφείᾳ καὶ ἀδιαρρήκτῳ συνδέσμῳ πρὸς ἑλλάξας. Ἡ μία μεταρρύθμισις εἶναι ἐπέκτασις καὶ συμπλήρωμα ἄλλης προηγουμένης, ἀλλὰ ταυτοχρόνως προπαρασκευάζει τὸ ἔδαφος διὰ τὴν ἐπομένην, πᾶσαι δὲ ὁμοῦ λαμβανόμεναι ἀποτελοῦσιν ὅλον τι ὑπὸ ἐνιαίων καὶ ἀμεταβλήτων ἀρχῶν διεπόμενον καὶ πρὸς σταθερὸν καὶ ὠρισμένον σκοπὸν ἀποβλέπον. Εἶναι δὲ αἱ ἀρχαί, ὑπὸ τῶν ὁποίων κατευθύνεται τὸ μεταρρυθμιστικὸν ἔργον τοῦ Turgot κοιναὶ πρὸς τὰς τῶν φυσιοκρατῶν, εἰς τὴν χορείαν τῶν ὁποίων ἀνήκε. Δὲν πρέπει ὁμοῦ νὰ νοηθῆ, ὅτι προσεκολλήθη δουλικῶς εἰς τὰς ἀρχὰς ταύτας ὁ Turgot, ὅτι ἐξήτησε νὰ ἐφαρμόσῃ ἐν τῇ πράξει, ὅ,τι δογματικῶς οἱ φυσιοκράται ἐν τῇ θεωρίᾳ ἐπρόσβουον.

(1) Ὁ Turgot κατήγετο ἐξ ἀρχαίας οἰκογενείας εὐγενῶν τῆς Νορμανδίας καὶ ἔτυχε παρὰ τῶν γονέων του, ἀρχικῶς διὰ κληρικῶν προοριζόμενος, εὐρείας καὶ πολυμεροῦς μορφώσεως. Ἐνωρίτατα γενόμενος γνωστὸς ὡς συγγραφεὺς ἔργων Φιλοσοφικῶν κερίας, ἔπειτα ὡς ἀνώτατος διοικητικὸς ὑπάλληλος (intendant) ἐν Limousin, ὁπότε καὶ ἐδόθη αὐτῷ ἡ εὐκαιρία νὰ σκοπεύσῃ ἐκ τοῦ πλησίον τὰς πολλαπλᾶς διοικητικὰς ἀτελείας, τὰς ὁποίας παρουσίαζεν ἡ πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως Γαλλία.

(2) Ὁ περιβεβλημένος τὸ ἀξίωμα τοῦ *contrôleur général* ἐν τῇ τότε Γαλλίᾳ συνήγον ἐν τῷ προσώκῳ αὐτοῦ τὴν ἀρμοδιότητα πλειόνων ὑπουργῶν τῆς σήμερον—τῶν Οἰκονομικῶν, τῆς Γεωργίας, τοῦ Ἐμπορίου, τῆς Συγκοινωνίας κ.λ.π.—Κατ' ἀκολουθίαν παρείχτο εἰς αὐτὸν εὐρὺ στάδιον πολιτικῆς ἐξουσίας.

Ἀντιθέτως ὁ Turgot ἀνήκων εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους, τῶν ὁποίων αἱ ἀρχαὶ καὶ αἱ ἀρεταὶ δὲν ἀνήκουσιν ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὸ περιβάλλον, ἐντὸς τοῦ ὁποῦ ἐγεννήθησαν καὶ ἔδρασαν, ἐχώρησεν εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ προγράμματος αὐτοῦ ὀδηγὸν ἔχων πρὸς ταῖς ἀρχαῖς τῶν φυσιοκρατικῶν καὶ τὴν μακρὰν καὶ πλουσίαν πείραν, τὴν ὁποῖαν εἶχε ἀποκομίσει ἐκ τῆς προτέρας διοικητικῆς αὐτοῦ ὑπηρεσίας. Βαθῶς γνώστης τῆς καταστάσεως τῆς συγχρόνου Γαλλίας ἐτροπολόγησεν ἐν προσαρμογῇ πρὸς αὐτὴν τὰς ἀρχὰς τῶν φυσιοκρατῶν ἐπιθέσας οὕτω εἰς τὸ ὄλον αὐτοῦ ἔργον τὴν σφραγιδα τῆς ἰδέας αὐτοῦ ἀτομικότητος.

Τὴν ἀρχὴν λ. χ. τῶν φυσιοκρατῶν, ὅτι ἔπρεπε νὰ κατεδαφισθῇ ἐκ θεμελιῶν τὸ ἤδη ὑφιστάμενον κοινωνικὸν οἰκοδόμημα, ἵνα ἔπειτα ἐπὶ τῶν ἐρείπιων αὐτοῦ ἀνεγερθῇ νέον, ὅτι τὸ διὰ συντηθείας καὶ τοῦ ἱστορικοῦ δικαίου καθιερωμένον ἔδει ν' ἀντικατασταθῇ δι' ἄλλου ἐκ τῆς φιλοσοφίας περὶ τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ φυσικοῦ δικαίου ἀπερρέοντος : τὰς ἀρχὰς ταύτας συμμερίζεται ἀπολύτως ὁ Turgot. «Τὰ δικαιώματα τῶν ἐν τῇ κοινῇ ζώντων ἀνθρώπων δὲν θεμελιούνται ἐπὶ τῆς ἱστορίας, ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἰδέας αὐτῶν φύσεως», παρατηρεῖ ἐν τῷ ὑπομνήματι, τὸ ὁποῖον ὑπέβαλεν εἰς τὸν βασιλεῖα περὶ τῆς κοινοτικῆς αὐτονομίας. Παρὰ ταῦτα ὁμοῦς ἔχομεν ἀξιοπρίστους μαρτυρίας, ὅτι ἐσεδάσθη πολλάκις τὸ ἤδη ὑφιστάμενον καὶ διὰ τῆς συνθηθείας καθιερωμένον, ὅταν ἡ ἀντικατάστασις αὐτοῦ ἢ δὲν ἦτο πρόχειρος, ἢ τὸ νέον ἐμελλε νὰ περιαγάγῃ εἰς τοιαύτην σύγχυσιν, ἥτις οὐδαμῶς ἠδύνατο νὰ ἐξουδετερωθῇ διὰ τῆς ἐπανεχθουμένης μεταρρυθμίσεως. Ἀκριβῶς διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἐνέμεινεν εἰς τὸ κρατοῦν σύστημα φορολογίας ἀντὶ τοῦ ἐνιαίου φόρου (impôt unique), ὅστις ἀπετέλει θεμελιῶδες ἀξίωμα τῶν φυσιοκρατῶν καὶ ἰδίως τοῦ Quesnay. Αἱ σχετικαὶ μὲ τὸν διακανονισμόν τῆς φορολογίας μεταρρυθμίσεως αὐτοῦ περιορίσθησαν ἀπλῶς εἰς τὴν ἐπέκτασιν τῆς φορολογίας καὶ ἐπὶ τὰς ἀπηλλαγμένας προνομίουχους τάξεις, εἰς τὴν δικαιότεραν κατανομήν τῶν φόρων μεταξὺ τῶν ὑπηκόων καὶ τὴν ἀρσιν ὠρισμένων αὐθαιρεσιῶν καὶ καταχρήσεων παρατηρουμένων κατὰ τὴν βεβαίωσιν καὶ εἰσπραξίν αὐτῶν. Ἐτέρου παραδίεται ῥητῶς ὑπὸ τοῦ Condorcet, ὅτι ἐσεδάσθη τὰ ἐπὶ ἐλευθέρας συμπάσεως στηριζόμενα δικαιώματα τῶν φεουδαρχῶν καὶ ὅτι εἰς τὸ κρατοῦν σύστημα ἐκμεταλλεύσεως τῶν συκοινωνιῶν διὰ τῆς ἐκχωρήσεως τοῦ δικαιώματος τούτου εἰς ἰδιώτας ἢ ἑταιρείας προνομίουχους μὴ κρὰν μόνον ἐπέφερε τροποποιήσιν ἐκ φόδου, μήπως ἀπότομος μεταβολὴ δημιουργήσῃ ἀνωμαλίαν περὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν συκοινωνιῶν καὶ ἐπιβάλῃ αὐξήσιν τῶν κομίστρων.

Διὰ τούτων δὲν θέλομεν βεβαίως νὰ ἰσχυρισθῶμεν, ὅτι μετὰ τῆς

αυτής ηπιότητας και σεβασμοῦ πρὸς τὸ διὰ τοῦ χρόνου καθιερωμένον ἐχώρησε πάντοτε ὁ Turgot εἰς τὸ μεταρρυθμιστικὸν αὐτοῦ ἔργον. Ἀπλῶς ἐξαίρεται ἐνταῦθα ἡ ἀντίθεσις πρὸς θεμελιώδεις ἀρχὰς τῶν φυσιοκρατῶν, ἐν τῇ ἀμέσῳ πραγματοποιήσῃ τῶν ὁποίων διέδλεπεν ὁ Turgot ἀνευτροπήν κοινωνικὴν δυσκόλως δυναμένην νὰ ἐπανορθωθῇ. Εἰς τὴν ἀκατάσχετον αὐτοῦ ὁρμὴν πρὸς τὴν ἀναδημιουργίαν ἀπετέλει φραγμὸν ἀνυπερέβλητον ἡ πλήρης καὶ βαθεῖα γνώσις τῶν οικονομικῶν καὶ κοινωνικῶν σχέσεων τῆς συγχρόνου Γαλλίας, καὶ πρὸς τὸ ἀπόλυτον τῶν φυσιοκρατῶν δόγμα ἀντέταξε πάντοτε τὴν ἰδίαν περίσκεψιν καὶ πείραν.

Ἀντιθέτως προκειμένου περὶ μεταρρυθμίσεων, περὶ τῆς σκοπιμότητος καὶ τῆς δυνατότητος τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ὁποίων ἡ ἰδία πείρα ἠγγυατο, δὲν ἐδίστασε ν' ἀναλάβῃ ἀγῶνα, τραχὺν πολλάκις, πρὸς τοὺς συναδέλφους αὐτοῦ, πρὸς τὰ parlements καὶ τὴν κοινὴν γνώμην. Ἀκριδῶς δὲ ἐν τῇ σημεῖν τούτῳ ἐξαίρεται τοῦ Turgot ἡ ἱκανότης, ὅστις ἔσχε τὴν δύναμιν νὰ ἀντιταχθῇ πρὸς τὴν κοινὴν γνώμην κατ' ἀντίθεσιν πρὸς ἄλλους συγχρόνους μεταρρυθμιστάς, οἵτινες ἐπὶ τοσοῦτο μόνον προέβαινον εἰς μεταρρυθμίσεις, ἐφ' ὅσον ἐπήρχετο συνεπίκουρος καὶ ἡ κοινὴ γνώμη, παρηγοῦντο δ' αὐτῶν ἢ καὶ ἠκύρουν αὐτὰς γανομένας, εὐθύς ὡς ἐκ μέρους αὐτῆς ἠγείροντο αἱ πρῶται φωναὶ διαμαρτυρίας.

Τοιαύτη ἀντίθεσις πρὸς τὰς ἀντιλήψεις τῆς κοινῆς γνώμης χαρακτηρίζει τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν μεταρρυθμίσεων τοῦ Turgot, τῶν οικονομικῶν δηλονότι. Αὗται ἀποτελοῦσι τὸν πυρῆνα τοῦ ἀναμορφωτικοῦ αὐτοῦ ἔργου καὶ ἐκ τῆς ἐπιτυχίας αὐτοῦ ἐξήρτησε οὐχὶ μόνον τὴν οικονομικὴν εὐημερίαν τῆς Γαλλίας, ἀλλὰ καὶ τὴν πολιτικὴν αὐτῆς ἀνόρθωσιν καὶ τὴν διατήρησιν τοῦ κρατοῦντος πολιτειακοῦ καθεστῶτος. Εἰς τὰς οικονομικὰς δυνάμεις τῆς Γαλλίας ἔπρεπε νὰ δοθῇ πλήρης διέξοδος ἀπὸ τῶν στενῶν σχέσεων, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἔκρατοῦτο, ἔπρεπε νὰ διαρρηχθῶσι τὰ δεσμὰ, ἅτινα ἐκώλυον τὴν ἐλευθέραν αὐτῶν πραγμάτων, ἵνα διὰ τοῦ τρόπου τούτου καταστῇ ἐφικτὴ ἡ πλήρης ἐκμετάλλευσις τῶν κλουτοπαραγωγικῶν αὐτῆς πηγῶν. Ἡ Γαλλία ἔδει κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ Turgot νὰ μεταβληθῇ εἰς ἑνιαῖον χῶρον οικονομικῆς ἐκμεταλλεύσεως διὰ τῆς ἐπικρατήσεως τῶν αὐτῶν οικονομικῶν ἀρχῶν καθ' ὅλον τὸ κράτος καὶ τῆς καταργήσεως τῶν προνομίων, ἅτινα δυνατὸν μὲν εἰς παρελθόντας χρόνους, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνάγονται αἱ βίξαι αὐτῶν, νὰ εἶχον δικαιολογίαν ὑπάρξεως, μετὰ τὴν ἐπελθοῦσαν ὁμως ἐν τῷ μεταξὺ μεταβολῆν τῶν σχέσεων, ἡ παρουσία αὐτῶν μόνον ἀδικαιολογήτους διακρίσεις μεταξὺ τῶν πολιτῶν προεκάλει. Ἡ διαρκὴς αὐξήσις τῶν φόρων ἐπὶ τῷ σκοπῷ, ἵνα τὸ Κράτος ἐπαρκῆ εἰς τὰς ταμειωτικὰς αὐτοῦ ἀνάγκας, ἔδει

ἐφεξῆς νὰ περιορισθῆ, καθόσον ἐξαντλοῦσα τὰς οἰκονομικὰς δυνάμεις τῶν ὑπηκόων καθίστα αὐτοὺς ἀνικάνους, ἵνα συντελέσωσι εἰς τὴν οἰκονομικὴν προαγωγὴν τῆς χώρας. Πρὸς δὲ τούτοις ἡ φορολογία ἔπρεπε νὰ βεβρῆν πάντας ἀδιακρίτως τοὺς πολίτας καταργουμένης τῆς ὀλιγῆς ἢ μερικῆς ἐξ ἀφορμῆς τῶν προνομίων ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τῆς πληρωμῆς φόρων. Εἰς τὴν κυκλοφορίαν τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν ἔπρεπε ν' ἀφεθῆ πλήρης ἐλευθερία διὰ τῆς ἀρσεως τῶν ὑπαρχουσῶν ἀπαγορευτικῶν διατάξεων ἐξαγωγῆς ἢ καὶ τῆς ἐπιβιβρώσεως αὐτῶν διὰ δασμῶν ἐπαχθῶν. Ἄλλὰ καὶ ἡ ἀποκατάστασις τάξεως εἰς τὰ οἰκονομικὰ τοῦ Κράτους διέφερον ἐξ ἴσου τὸν Turgot ὡς μέλλουσα νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ταχύτεραν οἰκονομικὴν ἐξυγιάνειν τῆς χώρας. Πάση θυσίᾳ εἶεν ν' ἀποκατασταθῆ τὸ ἰσοζύγιον τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ κράτους διὰ τοῦ περιορισμοῦ τῶν δαπανῶν αὐτοῦ. Πρὸς ἐπίτευξιν ὅμως οἰκονομῶν ἐν τῷ κράτει οὐδαμῶς ἐθεώρει σκόπιμον ὁ Turgot νὰ θυσιάσῃ τὰ συμφέροντα τῶν ἰδιωτῶν, οὐδε νὰ ἐπιτρέψῃ περιορισμοὺς εἰς δαπάνας, ἐφ' ὅσον θὰ παρεδλάπτοντο οὐσιώδη σημεῖα τοῦ μεταρρυθμιστικοῦ αὐτοῦ προγράμματος καὶ θὰ καθίστατο ἀδύνατος ἔστω καὶ ἡ μερικὴ ἐφαρμογὴ αὐτοῦ.

Ἄλλὰ καὶ μέγα μέρος τῶν διατάξεων τοῦ ὑπομνήματος περὶ κοινοτήτων, ἀνεξαρτήτως τοῦ βαθμοῦ τῆς παρεχόμενης δι' αὐτοῦ αὐτοδιοικήσεως εἰς τοὺς πολίτας ἐξυπηρετεῖ τὰς οἰκονομικὰς τοῦ Turgot μεταρρυθμίσεις. Σκοπεῖται δι' αὐτῶν ἡ ἐνίσχυσις ἢ ἡ ῥύθμισις τοῦ τρόπου τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ἐπενεχθησομένων μεταβολῶν ἐν τῷ οἰκονομικῷ βίῳ τῆς Γαλλίας. Παρὰ τῶν ἀποκεντρωτικῶς ὀργανουμένων κοινοτήτων θὰ συντεάσσοντο τοῦ λοιποῦ τὰ κτηματολόγια, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων θὰ ἐφορολογεῖτο ἡ ἰδιοκτησία καὶ ἡ πρόσοδος. Διὰ δὲ τῆς ὁμοιομεροῦς καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ πρόγραμμά ἀρχῶν χωρούσης ἐθνικῆς ἀγωγῆς, ὡς προσδέπετο ἐν τῷ ὑπομνήματι τούτῳ, θὰ διηκολύνετο ἡ ἀποκατάστασις ἐνικίου πολιτικοῦ φρονήματος καὶ μετ' αὐτοῦ θὰ ἐξέλιπον καὶ τὰ τελευταία χυτῆ τῶν διακρίσεων ὡς πρὸς τοὺς πληρωνομένους παρ' ἐκάστης τάξεως φόρους.

Ἐν δὲ τῷ χώρῳ τῷ καθαρῶς πολιτικῷ συμφωνεῖ ἀπολύτως ὁ πρὸς τὸ ἔξιωμα τῶν φυσιοκρατῶν, ὅτι ἡ ἀπόλυτος μοναρχία οὐ μόνον δὲν ἔπρεπε νὰ ἐξασθενωθῆ, ἀλλ' ἐντιθέτως διὰ παντὸς τρόπου νὰ ἐνισχυθῆ. Τὰς δημοκρατικὰς ἰδέας, τῶν ὁποίων ὁ σπουδαιότερος ἀντιπρόσωπος ὑπῆρξεν ὁ Rousseau καὶ τὰς περὶ ζιαιρέσεως τῶν ἐξουσιῶν τοῦ Montesquieu οὐδαμῶς ἠσπάζετο ὁ Turgot. Παρέμεινε καὶ ἐν τῇ θεωρίᾳ καὶ ἐν τῇ πράξει ὁπαδὸς τῆς ἀπολύτου μοναρχίας, ἥτις ἐν τῇ ἐνασχῆσει τῆς ἐξουσίας ὑπὸ οὐδεμίας ἄλλης ἀρχῆς περιοριζομένη εἶεν νὰ σέβηται αὐστηρῶς τοὺς νόμους τῆς φυσικῆς τάξεως. Μόνον ἐν τῇ οὕτω νοουμένῃ

ισχυρῆ και ἀπολύτῃ μοναρχίᾳ διέδλεπεν ὁ Turgot μέσον ἀσφαλές πρὸς ἐφαρμογὴν και ἐπιτυχίαν τῶν μεταρρυθμίσεων αὐτοῦ.

Μετὰ τῶν ἀπόψεων τούτων συμβιβάζεται πλήρως ἡ στάσις, ἣν ἐτήρησεν ὁ Turgot ἀναφορικῶς πρὸς τὸ ἀπασχολῆσαν τὸν βασιλέα ζήτημα, ἂν δηλ. ἔπρεπε ν' ἀποκατασταθῶσι ἢ μὴ τὰ parlements ἐν τῇ μορφῇ και ἰσχύϊ, ἣν εἶχον ἐπὶ Λουδοβίκου τοῦ XIIJ και πρὸ τῆς ἀντικαταστάσεως αὐτῶν διὰ τῶν λεγομένων parlements Mouteou. Ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ προκρίνει ὁ Turgot μέσην λύσιν, τρόπον τινὰ δικιτησίαν μεταξὺ τῶν parlements ἀμφοτέρων τῶν τύπων τούτων. Διὰ τῆς εἰσηγουμένης ὑπ' αὐτοῦ λύσεως ἀπ' ἑνὸς μὲν ἱκανοποιεῖτο ἡ κοινὴ γνώμη, ἣτις ἐπιμόνως ἀπῆται τὴν κατάργησιν τῶν parlements Mouteou, ἀπ' ἑτέρου δὲ περιφρουρεῖτο ἡ βασιλικὴ ἐξουσία ἀπὸ τῆς ὑπερμέτρου ἐνδύμεως, τὴν ὅποιαν εἶχον τὰ parlements ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου τοῦ XIIJ.

Εἰς σειράν ὑπομνημάτων συνταχθέντων ὑπὸ τοῦ ἰδίου τοῦ Turgot και τοῦ φίλου αὐτοῦ Malesherbes διετύπωσε τὰς περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ἀπόψεις αὐτοῦ, αἰτινες εὐναιεταὶ νὰ συνοψισθῶσι εἰς τὰ ἑξῆς: Ἡ ἀρμοδιότης τῶν parlements ἔπρεπε νὰ περιορισθῇ εἰς τὰ καθαρῶς δικαστικὰ δικαιώματα μὴ ἐπιτρεπομένης τῆς ἐνοστάσεως ἐκ μέρους αὐτῶν κατὰ κυβερνητικῶν πράξεων.

Ἀνεξαρτήτως ἕως τοῦ γεγονότος, ἂν ἡ ὑπὸ τοῦ Turgot προτεινομένη λύσις ἐγένετο ἢ μὴ ἀποδεκτὴ (1), οὐσιώδες παραμένει πάντοτε, ὅτι ἡ πολιτικὴ αὐτοῦ περὶ τῆς δοθησομένης εἰς τὰ parlements μορφῆς προκειμένου, ἐξυπηρετεῖ τὴν εὐρυτέραν αὐτοῦ πρόθεσιν, νὰ ἐνισχύσῃ δηλ. τὴν μοναρχικὴν ἐξουσίαν.

Ὅτι ὁ Turgot διὰ τῆς παρεχομένης κοινοτικῆς αὐτονομίας ἐζήτησε νὰ ὑποστηρίξῃ τὰς οικονομικὰς αὐτοῦ μεταρρυθμίσεις, τοῦτο ἐγένετο δῆλον, ἐξ ὧν ἐλέγχθησεν ἤδη ἀνωτέρω. Ἀλλὰ και πρὸς τὰς περὶ ἐνισχύσεως τῆς ἀπολύτου μοναρχίας ἰδέας αὐτοῦ ἐφρόντισε νὰ ἐναρμονίσῃ αὐτήν. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι ἡ ἐκχωρουμένη εἰς τὰς κοινότητας αὐτονομία φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως δημιουργοῦσα δυσκασμὸν ἐν τῷ Κράτει, μετὰ προσεκτικωτέραν δὲ παρατήρησιν πειθεταί τις, ὅτι οὐδαμῶς προσεβάλλαντο δι' αὐτῆς τὰ βασιλικὰ δικαιώματα.

Τὸ δικαίωμα τοῦ προσδιορίζειν τὸ ποσὸν τοῦ ἐπιδητέου κατ' ἔτος

(1) Ὁ Maurepas θεωρῶν ἐπείγουσαν τὴν ἀνάγκην, ἵνα ἱκανοποιηθῇ ἡ κοινὴ γνώμη και εὐρίσκων ὅτι, αἱ προτάσεις τοῦ Turgot ἀπῆλθον χρόνον μακρὸν πρὸς μελέτην, ἀπέδωκεν εἰς τὰ parlements τὴν ἀρμοδιότητα, ἣν εἶχον ἐπὶ Λουδοβίκου τοῦ XIIJ, ἂν και μετὰ τινῶν περιορισμῶν δευτερευούσης σημασίας.

φόρου παρέμειναν, όπως και προηγουμένως, αποκλειστικόν τοῦ βασιλέως δικαίωμα, αἱ δὲ ἀποφάσεις τῶν κοινοτικῶν ἀρχῶν καὶ τῶν ἄλλων εὐρύτερων διοικητικῶν μονάδων οὐδεμίαν πολλακίς ἤτκου ἐπίδρασιν βυθμιστικὴν ἐπὶ τὴν βασιλικὴν γνώμην.

Τοιαῦται αἱ σπουδαιότεραι ἰδέαι, αἵτινες ὑπέκκινται ὡς βάσις εἰς τὸ μεταρρυθμιστικὸν ἔργον τοῦ Turgot. Αἱ ἰδέαι αὗται εἶναι κατὰ μέγα μέρος κοινὰ πρὸς τὰς τῶν φυσιοκρατῶν ἐν τῇ ἐφαρμογῇ τροπολογούμεναι ἐν προσαρμογῇ πρὸς τὰς δεδομένας περιστάσεις καὶ τὴν κατάστασιν τῆς συγχρόνου Γαλλίας. Ἐφαρμογὴ τῶν ἀρχῶν τῶν φυσιοκρατικῶν οὐχὶ ἀπόλυτος, ἀλλὰ σχετικὴ, τοῦ βαθμοῦ τῆς σχετικότητος προσδιοριζομένου ἐκάστοτε ὑπὸ γνώσεως βαθείας τοῦ δυναμένου νὰ μεταρρυθμισθῆ ἄνευ κινδύνου ἀνατροπῆς κοινωνικῆς. Ἐξάρτησις τοῦ Turgot καταφανὴς ἀπὸ τοῦ πνευματικοῦ περιβάλλοντος, ἐν τῷ ὅποιῳ ἔζησεν, ἀλλὰ καὶ χειραφῆστις ἀπὸ τούτου, εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ προσδίδουσα ἰδιαιτέραν ἔκφρασιν καὶ μετ' αὐτῆς ἀξίαν ἱστορικὴν. Ὅπως δὲ αἱ ἐπὶ μέρους μεταρρυθμίσεις τοῦ Turgot εἰσαδήποτε φύσεως καὶ ἂν εἶναι αὗται, δουλεύουσι καὶ προπαρασκευάζουσι τὸ ἔδαφος πρὸς ἀποδοχὴν τῶν οικονομικῶν, αἵτινες ἴστανται εἰς τὸ κέντρον καὶ κατ' ἐξοχὴν κινῶσι τὸ ἐνδιαφέρον αὐτοῦ, οὕτω καὶ ἡ διὰ παντός τρόπου ἐνισχυομένη μοναρχία ἐκλέγεται ὡς μέσον προσφυῆς πρὸς ἐφαρμογὴν τῶν οικονομικῶν μεταρρυθμίσεων.

Οὕτω τὸ ἀναμορφωτικὸν σχέδιον τοῦ Turgot, ἂν καὶ ἐν τῇ ἐφαρμογῇ ἐπέπρωτο νὰ μὴ ἐκτελεσθῆ πλήρως, ἐμφανίζεται ἐν τῇ συλλήψει αὐτοῦ συναπηρητισμένον καὶ ἄρτιον. Ἐθνικὴ ἀγωγὴ τῶν πολιτῶν πάσης τάξεως καὶ αὐτονομία κοινοτικὴ συμβιβαστῆ μετὰ ἐνισχυομένης Μοναρχίας, ἥτις πάλιν ἐκλέγεται ὡς ὄργανον κατάλληλον πρὸς ἐφαρμογὴν τῶν οικονομικῶν μεταρρυθμίσεων. Ἴνα ἔμως ἡ δρᾶσις τοῦ Turgot ὡς Ἵπουργοῦ ἐκτιμηθῆ δεόντως, ἀνάγκη νὰ νοηθῆ ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰς περιστάσεις καὶ τὰς δυσχερείας, πρὸς τὰς ὁποίας προσέκρουσεν. Ἐντεῦθεν ἀνάγκη, πρὶν προδῶμεν εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῶν σπουδαιότερων ἐκ τῶν μεταρρυθμίσεων τοῦ Turgot νὰ παράσχωμεν ἀσθενῆ σκιαγραφίαν τῶν περιστάσεων, ὑπὲρ τὰς ὁποίας οὗτος ἔδρασεν. Τότε μόλις ἐμφανίζεται τὸ ἔργον αὐτοῦ ἐν ὅλῃ αὐτοῦ τῇ σπουδαιότητι.

Ὅτι ἡ κοινὴ γνώμη ἡσθάνθη ἐν πολλοῖς ἀνακούφισιν ἐκ τῶν εὐεργετικῶν τοῦ Turgot μεταρρυθμίσεων, εἶναι γεγονός ἐναμφισβήτητον.

Παρὰ ταῦτα ἔμως εἶναι ἐπίσης ἄληθές, διὲν δὲν ἦτο πάντοτε σύμφωνος οὐδὲ προπαρασκευασμένη καταλλήλως, ἵνα ἀποδεχθῆ αὐτάς. Ἰδιαιτέρως χαρακτηριστικὸν τῆς ἀντιδράσεως τῆς κοινῆς γνώμης, εἶναι, διὲν κατὰ τὴν πρόοδον τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ μεταρρυθμιστικοῦ προγράμματος

τοῦ Turgot τὸ ρεῦμα τῆς ἀντιδράσεως ὄλονεν ὡγκοῦτο διὰ τῆς προσηθήκης ἐκείνων, τῶν ὁποίων τὰ προνόμια ἐπλήττοντο. Προκειμένου μάλιστα περὶ μεταρρυθμίσεων, τῶν ὁποίων ἡ ὠφέλεια δὲν ἦτο ἀμέσως πρόδηλος, ἢ ἀντεστρατεύοντο πρὸς τὸ προσωρινὸν συμφέρον, ὡς λ. χ. ἡ ἐλευθερία τῆς κυκλοφορίας τῶν δημητριακῶν ἐντὸς τοῦ κράτους, ἀντέταξε πάντοτε πεισμονὰ ἀντίστασιν.

Ὁὐχι ἀμέτοχος εἰς τὴν δημιουργίαν ἀτμοσφαιρας δυσμενοῦς διὰ τὴν εὐδοκίμησιν τῶν μεταρρυθμίσεων τοῦ Turgot ὑπῆρξεν ἡ στάσις, τὴν ὁποίαν ἐτήρησαν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὰ parlements καὶ ἰδίως τὸ τῶν Παρισίων. Ἡ συλλογικὴ αὕτη ἀρχὴ ἐκπροσωποῦσα τὴν κοινὴν γνώμην καὶ ἐν τῇ ἐνασκήσει τῶν δικαιωμάτων τῆς ἀρμοδιότητος αὐτῆς χρησιμεύουσα ὡς ἀντίρροπον κατὰ τῶν ὑπερβασίων τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας ἤσκει οὐχὶ μικρὰν ἐπίφρασιν ἐπὶ τὴν διαμόρφωσιν τῆς κοινῆς γνώμης, ἀν μάλιστα ληφθῆ ὑπ' ἑβριν ἡ σπουδαιότης τῆς κοινωνικῆς θέσεως τῶν ἀπαρτιζόντων αὐτὴν προσώπων. Τὰ parlements εἶχον λόγους νὰ διαβλέπωσιν ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Turgot ὄχι μόνον τὸν τολμηρὸν καινοτόμον τὸν τείνοντα διὰ τῶν μεταρρυθμίσεων αὐτοῦ νὰ στρέψῃ πρὸς νέας κατευθύνσεις τὴν οἰκονομικὴν κίνησιν τῆς Γαλλίας καὶ ρυθμίσῃ τὴν σύνθεσιν αὐτῆς τὴν κοινωνικὴν ἐπὶ νέων βάσεων, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ἕνα ἐκ τῶν ἰσχυροτέρων πολεμίων τῆς δυνάμεως αὐτῶν. Ὁ Turgot εἶχεν ἤδη κηρυχθῆ ὑπὲρ τοῦ περιορισμοῦ τῶν δικαιωμάτων τῶν parlements, καὶ ἀν δὲν ἐπέτυχε τοῦτο κατὰ τὴν ἐνασυγκρότησιν αὐτῶν, ἐζήτησεν ὁμως νὰ ἀπαλλάξῃ τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν παντὸς περιορισμοῦ δεσμεύοντος τὴν δυνάμιν αὐτῆς, ὅπου εἰς τὸ αὐτὸ ἀπονέλεσμα ἐμελλε νὰ καταλήξῃ. Ἀπ' ἐτέρου ἐν ταῖς μεταρρυθμίσεσιν αὐτοῦ, ὁ Turgot ἐκπροσωπεῖ τὰς νέας ἀρχὰς τὰς ἀπορροεύσας ἐκ τῆς φιλοσοφίας περὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου, ἀπέναντι τῶν συντηρητικῶν τάσεων τῶν parlements ὡς πρὸς τὴν κρατούσαν οἰκονομικὴν καὶ κοινωνικὴν ὑπόστασιν τῆς Γαλλίας.

Ἄν τὴν ἀντίδρασιν τῶν parlements ὑπηγόρευεν ἀπλῶς πνεῦμα ἀντιπολιτεύσεως πρὸς τὸ ἔργον τοῦ Turgot, ἢ ἀν ἡ πολιτικὴ αὐτῶν ὀπήρξῃ περισσότερον λελογισμένη, εἰς τὰς δυσχεραίας ἀπεβλέπουσα, τὰς ἐποίας θὰ συνεπήγατο ἡ ριζικότης τῶν ὑπὸ τοῦ Turgot εἰσηγουμένων μέτρων, τὸ ζήτημα τοῦτο δύναται ν' ἀφεθῆ ἀπαρατήρητον ἐνταῦθα. Ἐν ταῖς ἐπὶ μέρους περιπτώσεσιν θὰ ἠδύνατο νὰ καταδειχθῆ μετὰ μείζονος βεβαιότητος ὁ κατὰ τὴν μίαν ἢ τῆς ἄλλῃν κατεύθυνσιν προσανατολισμὸς τῆς πολιτικῆς τῶν parlements ἐνταῦθα εἰς ἀρκεῖ τοῦτο μόνον : ἡ ἀντίδρασις τῶν parlements ὑπῆρξεν οὐχὶ εὐκαταφρόνητος κατὰ λόγον τῆς σπου-

δαιότητος τοῦ θεσμοῦ τούτου καὶ τῆς κοινωνικῆς περιωπῆς τῶν προσώπων, ἅτινα συνεκρότου ἀυτά.

Ἄλλὰ καὶ πρὸς τὴν ἀντίδρασιν τῶν συναδέλφων αὐτοῦ ἐμελλε νὰ προσκρούσῃ ὁ Turgot. Αἱ περιστάσεις, ὑπὸ τὰς ὁποίας ὁ Mauveras συνήνεσεν εἰς τὴν πρόσληψιν τοῦ Turgot εἰς τὸ Ὑπουργεῖον καὶ ὅσα εὐθὺς μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς σιάσεως τῆς προκληθείσης ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἐλευθέρως κυκλοφορίας τῶν δημοτηριακῶν, εἶπε πρὸς τὸν Malesherbes «κατὰ τὴν γνώμην μου ὁ Turgot πολυπραγμονεῖ ὑπὲρ τὸ θεόν», εἶναι ἀρκούντως χαρακτηριστικὰ τῆς ἀντιπαθείας τοῦ πρὸς πάντα νεωτερισμὸν ἐχθρικῶς διακειμένου γηραιοῦ Πρωθυπουργοῦ. Εἰς ταῦτα ἀνάγκη νὰ προστεθῇ καὶ ἡ ζηλοτυπία, μεθ' ἧς προσέδλεπε τὴν ὀλονὲν αὐξανομένην εὐνοίαν τοῦ Μονάρχου πρὸς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Οἰκονομικῶν. Ἄφ' ἐτέρου εἶναι γνωστὴ ἡ ἀντίδρασις τοῦ γενικοῦ σφραγιστοφύλακος Meroménil κατὰ τοῦ νομοσχεδίου περὶ ἀνικαταστάσεως τῶν σωματικῶν ἀγγαρειῶν διὰ φόρου καθολικοῦ καὶ ἡ ἀποστραφὴ πρὸς τὸν Turgot τοῦ St. Germain, Ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν, ὅστις τὴν αὐξήσειν τῆς ἀρμοδιότητος τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν ἐθεώρει ὡς ἀδικαιολόγητον παρέμβασιν εἰς τὰ δικαιώματα αὐτοῦ.

Ἄν ἐπίτυχαν ὁ Turgot παρὰ τὴν συνησιωμένην ἀντίδρασιν, τὴν ὁποίαν συνήνησε νὰ ἐφαρμόσῃ ἐν μέρει τὸ μεταρρυθμιστικὸν αὐτοῦ πρόγραμμα, τοῦτο ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος εἰς τὴν εὐνοίαν τοῦ βασιλέως. Ταύτην δὲ ἐφρόντισεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς νὰ ἐξασφαλίσῃ ἐν πλήρει συνειδήσει τῶν δυσχερειῶν, εἰς τὰς ὁποίας ἐμελλε νὰ προσκρούσῃ, τὸ ἔργον αὐτοῦ. Ἐν τῷ ὑπομνήματι, ὅπερ ἀπηθύθουε πρὸς τὸν Βασιλέα κατὰ Αὐγουστοῦ τοῦ 1774, γράφει μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ τὰ ἑξῆς : «Δὲν θὰ ληθιμονήσῃ ἡ Ὑμετέρα Μεγαλειότης, ὅτι δεχόμενος τὴν θέσιν τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν ἀνεμέτρησα τὴν σημασίαν τῆς ἐμπιστοσύνης, τῆς ὁποίας μὲ ἔκρινεν ἄξιον. Ἡσθάνθη, ὅτι μοι ἐνεπίστευεν τὴν τιμὴν τῶν ὀπηκῶν Αὐτῆς, καὶ, ἂν ἐπιτρέπεται νὰ εἶπω ὀρθῶς, τὴν φροντίδα νὰ καταστήσῃ τὸ πρόσωπον Αὐτῆς ἀγαπητὸν καὶ ἐπιβάλλῃ τὴν αὐθεντίαν τῆς. Ἄλλὰ ταυτοχρόνως προσέβον καὶ τὸν κίνδυνον, εἰς τὸν ὁποῖον ἐξετιθέμην. Προσεβον, ὅτι θὰ ἔχω νὰ ἀγωνισθῶ κατὰ καταχρήσεων παντὸς εἶδους, κατὰ τῶν προσπαθειῶν ἐκείνων, εἴτινες ὀφελουῦνται ἐκ τῶν καταχρήσεων, κατὰ σειρὰς προλήψεων, αἵτινες ἀποτελοῦσι κώλυμα εἰς πᾶσαν μεταρρύθμισιν καὶ παρέχουσι μέσα ἰσχυρὰ εἰς τὰς χεῖρας τῶν διαφερομένων, ἵνα διαιωνίσωσι τὴν ἀταξίαν ταύτην. Ἐχω νὰ ἀγωνισθῶ κατὰ τῆς φυσικῆς καλωσύνης, κατὰ τῆς γενναιοδωρίας τῆς Ὑμετέρας Μεγαλειότητος καὶ τῶν προσώπων, ἅτινα εἶναι εἰς Αὐτὴν λίαν προσφιλεῖς».

Παρά την αναγνώρισιν ὅμως τῆς εὐνοίας, μεθ' ἧς περιέβαλλεν ὁ βασιλεὺς τὸ πρόσωπον τοῦ Turgot καὶ τῆς ἐμπιστοσύνης, μεθ' ἧς προσέβλεπεν, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς εἰς τὸ ἀναμορφωτικὸν αὐτοῦ ἔργον, πρέπει ν' ἀνομολογηθῆ, ὅτι ἡ ὑπάρχουσα κατὰ τοῦ Turgot ἀντιδρασίς δὲν ὑπῆρξεν ἀσήμαντος. Ἡ εὐνοία τοῦ βασιλέως ἀνέκοφεν ἐν μέρει τὸ βέδμα τῆς κατ' αὐτοῦ ἀντιδράσεως, δὲν ἠδυνήθη ὅμως νὰ ἐξουδετερώσῃ παντελῶς τὴν ὀρμὴν αὐτῆς, ἥτις εὐκαιρίας ἐσθελίσης παρέσυρε καὶ ἐπήγαγε τὴν πτώσιν τοῦ Turgot. Ἀκριβῶς δὲ μεταξὺ τῶν ἀντιθέσεων τούτων κινούμενος ὁ Turgot ἠδυνήθη νὰ ἐπιτελέσῃ, ὅ,τι ἐπέτελεσεν. Ἡ εὐνοία τοῦ βασιλέως ἀφ' ἑνὸς καὶ ἡ ἀντιδρασίς τῆς κοινῆς γνώμης καὶ τῶν parlements ἀφ' ἑτέρου ἀφορίζουσι τὸν χώρον, ὅστις ἀφίεται ἐλεύθερος διὰ τὴν δράσιν τοῦ Turgot.

Ἐντὸς δὲ τοῦ οὕτω ἀποστενωμένου χώρου θεμελιῶν ὁ Turgot τὸ ἔργον αὐτοῦ, τοῦ ὅποιου ἡ σημασία ἡ ἱστορικὴ πρέπει νὰ θεωρηθῆ καὶ ἐκτιμηθῆ ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τοὺς περιορισμοὺς τούτους, εἰς τοὺς ὅποιους ἀνάγκη νὰ πρσσεθῆ καὶ ἡ ἐξάρτησις ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῶν φυσιοκρατῶν, περὶ τῆς ὁποίας ἀνωτέρω ὁ προσήκων ἐγένετο λόγος.

III.

Ἡ μέριμνα τοῦ Turgot πρὸς ἐξυγιάνσιν τῶν οἰκονομικῶν τοῦ κράτους ἀποτελεῖ τὴν ἀπαρχὴν τοῦ μεταρρυθμιστικοῦ αὐτοῦ ἔργου, μερτυρεῖ δὲ τὴν σπουδαιότητα, τὴν ὁποίαν ἀπέδιδεν εἰς τὴν ἀνόρθωσιν τῶν οἰκονομικῶν τῆς Γαλλίας, ἡ σπουδὴ, μεθ' ἧς εἰσηγήθη εἰς τὸν βασιλεῆ τὰς ἐν τῷ κλάδῳ τούτῳ ἀναγκαίας μεταρρυθμίσεις.

Ἐν τῷ ὑπομνήματι, τὸ ὅποion ὑπέβλεπεν εἰς τὸν βασιλεῆ τῆ 24 Αὐγούστου 1774, ἦτοι ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν, τρία κυρίως θέτει ἀξιώματα ὁ Turgot, ἀπὸ τὴν ἀκριβεῖ, τήρησιν τῶν ὁποίων προσδεκᾶ τὴν οἰκονομικὴν ἀνόρθωσιν τῆς χώρας: (1) α) Πάση θυσίᾳ ἴδει ν' ἀποσοβηθῆ ἐν τῷ μέλλοντι ἡ χρεωκοπία τοῦ Κράτους, ἥτις ἐλαττοῦσα τὴν πίστιν αὐτοῦ ἐν τῷ ἐξωτερικῷ ἐμβάλλει τοῦτο συγχρόνως ἐν τῷ ἐσωτερικῷ εἰς παντοσίδῃ ἀμηχανίαν.

β) Πρὸς τὸ συμφέρον τῶν ὑπηκόων τοῦ Κράτους, καὶ τὴν ἡσυχίαν τῆς Α. Μεγαλειότητος ἀντιστρατεύεται ἡ αὐξήσις τῶν φόρων, καί,

γ) Ἡ συνομολόγησις νέων δανείων ἔπρεπε ν' ἀποφευχθῆ ἐν τῷ μέλλοντι, διότι ταῦτα εἶναι ἡ κυριώτερα πηγὴ, ἐκ τῆς ὁποίας προήρχετο

(1) Condorcet Vie de M. Turgot σ. 61—69 καὶ Dupont de Nemours mémoires sur la vie et les ouvrages de Turgot, 1782 Philadelphia σ. 139 κ. ε.

ἡ χρεωκοπία τοῦ κράτους, καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς αὐξήσεως τῆς φορολογίας τῶν ὑπηκόων αὐτοῦ. Νέα δάνεια θὰ ἦσαν ἐπιτετραμμένα μόνον, ἐν ὑπὸ εὐνοϊκοῦς ὁρους συνομολογούμενα διετίθεντο ἐξ ὀλοκλήρου πρὸς ἀπόσβεσιν χρεῶν παλαιῶν. Πρὸς ἐφαρμογὴν δὲ τῶν δημοσιονομικῶν τούτων ἀρχῶν, μία μόνη ὁδὸς ὑπάρχει ὡς προσθέτει περαιτέρω τὸ ὑπόμνημα τοῦ Turgot, ἡ ἐλάττωσις τῶν ἐξόδων τοῦ Κράτους κατὰ τρόπον τοιοῦτον, ὥστε ὄχι μόνον νὰ μὴ ὑπερβαίνωσι τὰς προσόδους αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν κάλυψιν τῶν ἐξόδων, ν' ἀρίνωσι κατάλοιπον ἐξ 20 ἑκατομμυρίων λιρῶν ἑτησίως, ἕπερ θὰ διετίθεται διὰ τὴν ἐξόφλησιν τῶν παλαιῶν χρεῶν. Ἀντιθέτως ὡς πρὸς τὰ ἔσοδα φρονεῖ, ὅτι : δὲν παρίσταται ἀνάγκη αὐξήσεως αὐτῶν, ἡ δὲ μέλλουσα νὰ ἐπέλθῃ ἐλάττωσις αὐτῶν ὡς συνέπεια τῆς βελτιώσεως τῶν ὄρων τῆς γεωργίας, τῆς ἀρσεως ὄρισμένων καταχρήσεων κατὰ τὴν εἰσπραξίν τῶν φόρων καὶ τῆς δικαιοτέρας κατανομῆς αὐτῶν μεταξὺ τῶν ὑποφόρων δὲν θὰ εἶναι σημαντικὴ.

Ἀπὸ τοῦ περιορισμοῦ τῶν δαπανῶν κυρίως ἐξαρτῶν ὁ Turgot τὴν ἀνόρθωσιν τῶν οἰκονομικῶν τοῦ κράτους, ἀπαιτεῖ παρὰ τοῦ Βασιλέως, ἵνα ἐφεξῆς οἱ προϋπολογισμοὶ τῶν ἐπι μέρους Ἰπουργείων καταρτίζωνται συνεργασίᾳ τῶν οἰκείων Ἰπουργῶν μετὰ τοῦ Ἰπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν, ἵνα ἔπειτα προσαρμοσθῶσιν εἰς τὸν γενικὸν προϋπολογισμόν τοῦ Κράτους. Δαπάναι καθ' ὑπέρβασιν τῶν προϋπολογισθέντων δι' ἕκαστον Ἰπουργεῖον δὲν θὰ ἐπιτρέπωνται εἰμὴ προηγουμένη ἐγκρίσει τοῦ Ἰπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν. Ἀπὸ τῆς ἀξιώσεως δὲ αὐστηρῶν οἰκονομικῶν ἐκ μέρους τῶν συναδέλφων δὲν διατάζει νὰ χωρήσῃ ὁ Turgot εἰς τὴν ἀπαίτησιν περιορισμοῦ καὶ τῶν δωρεῶν τῆς Α. Μεγαλειότητος παρατηρῶν τὰ ἐξῆς: «Ὅπλισθητε, Μεγαλειότατε, ἐναντίον τῆς καλωσύνης Σας, διὰ τῆς ἰδέας Ἰμῶν καλωσύνης, ἀναλογίσθητε, πόθεν προέρχεται τὸ χρέμα, τὸ ὅποσον διανέμετε εἰς τοὺς αὐλικούς σας καὶ συγκρίνατε τὴν ἀθλιότητα ἐκείνων, παρὰ τῶν ὀπίων ἀφαιρεῖται τοῦτο διὰ τῆς σκληροτέρας βιαιότητος ἐνίοτε πρὸς τὴν κατάστασιν τῶν προσώπων, ἅτινα ἀπολαύουσι τῆς γενναιοδωρίας Ἰμῶν».

Κατὰ τὸν πυρῆνα αὐτῶν θεωρούμεναι αἱ ἰδέαι αὐταὶ καὶ τὰ πρὸς ἐφαρμογὴν αὐτῶν ὑποδεικνυόμενα μέσα ἀποτελοῦσι προϋποθέσεις κεφαλαιώδεις ἐν παντὶ εὐνομούμενῳ κράτει τῆς σήμερον, ἐν τῇ Γαλλίᾳ ἕως τῆς ἐποχῆς τοῦ Turgot ἐν σημείον αὐτῶν κυρίως, ὁ περιορισμὸς δηλ., ὑπὸ τὸν ὅποιον ἐζήτησεν ὁ Turgot νὰ ὑπαγάγῃ τὴν πρωτοβουλίαν τῶν ἐπι μέρους Ἰπουργῶν ἀναφορικῶς πρὸς τὰς γενικὰς δαπάνας ἐντὸς τῆς ἀρμοδιότητος ἐκάστου, θὰ ἠδύνατο νὰ παρεξηγηθῇ ὡς μέτρον τείνον νὰ προσδώσῃ εἰς τὸν Ἰπουργὸν τῶν Οἰκονομικῶν πρωτεύουσαν ἀπέναντι τῶν συναδέλφων αὐτοῦ θέσιν.

Κατὰ τὸ διάστημα τῆς διατοῆς ὀπουργίας τοῦ Turgot δὲν ἐπηλθ-
θυσαν μὲν αἱ προβλέψεις αὐτοῦ περὶ φαχίας ἰσοσκελίσεως τοῦ κρατικοῦ
προϋπολογισμοῦ, ἦλθε τὴν ἑμὴς τὸ ἔλλειμμα αὐτοῦ, ἀναρχόμενον κατὰ
τὸ ἔτος 1774 εἰς 40 ἑκατομμύρια λιβρῶν, εἰς 37 μὲν τῷ 1775, εἰς 20
δὲ τῷ 1776.

Ἀπὸ τὴν ἀνεπιφύλακτον ἀποδοχὴν ἐκ μέρους τοῦ βασιλέως τοῦ
ὀπομνήματος τούτου ἀναρρυνθεὶς ὁ Turgot εἰσηγήθη σειρὰν νέων μέ-
τρων, αἵτινα σκοπὸν εἶχον νὰ ἐξασφαλίσωσι τὴν εὐημερίαν τοῦ λαοῦ,
ἦσαν δὲ ταῦτα :

α) Διὰ φόρου ἐξ ἰσοῦ κατανεμομένου μεταξὺ πάντων τῶν πολιτῶν
ἀντικατεστάθη τὸ τέως κρατοῦν ἐπαχθὲς ἀλλὰ καὶ μεροληπτικὸν ἐν
ταύτῃ σύστημα φορολογίας, κατὰ τὸ ὅποιον αἱ ἐγγύτερον πρὸς τὰς με-
γάλας πόλεις τῶν συγκοινωνιῶν κείμεναι πόλεις ἐπεδαρόνοντο μὲ τὰ
ἔξοδα ἐπισταθμίας τοῦ στρατεύματος (1).

β) Τὰ δημόσια κτήματα ἐπὶ εὐτελεῖ μισθώματι ἐξεμισθεύοντο μέχρι
τῆς ἐποχῆς τοῦ Turgot ἐπὶ μίαν τριακονταετίαν συνήθως ἐκχωρομέ-
νης εἰς τοὺς μισθωτὰς τῆς ἀδείας ἐκ μέρους τοῦ κράτους, ἵνα διεκδική-
σωσι δι' ἀντίκων ἢ καὶ δι' αὐθαιρέτων πολλάκις μίσων γαίας ἐπίσης
κρατικὰς συνορευούσας μὲ τὰ ὑπὸ μίσθωσιν κτήματα καὶ περιελθούσας
εἰς παρψηχθέντας ἐποχὰς ὑπὸ τὴν κυριότητα ἰδιωτῶν διὰ σφετερισμοῦ.
Εἰς τοὺς μετ' ἐπιτυχίας διεκδικούντας σφετερισθέντα δημόσια κτήματα
ἐπετρέπετο ὡς ἀμοιβὴ ἢ ἐκμετάλλευσιν αὐτῶν ἀνευ καταβολῆς προσθέ-
του μισθώματος ἐπὶ χρόνον ἴσον πρὸς τὴν διάρκειαν τῆς μισθώσεως τοῦ
κανονικῶς μισθωθέντος κτήματος. Μετὰ τὴν λήξιν τῆς προθεσμίας ταύ-
της ὑπεχρεοῦτο ὁ μισθωτὴς νὰ παραδώσῃ εἰς τὸ κράτος τὸ τε μίσθιον
καὶ τὴν γενομένην ἐν τῷ μεταξὺ ἐπέκτασιν αὐτοῦ. Εἶναι πρόδηλον, ὅτι
ὁ τρόπος οὗτος τῆς μισθώσεως τῶν δημοσίων κτημάτων ἦλπιζα διὰ τὸ
κράτος συμφέρων, προεκάλει πρὸς τοῦτοις ἀδικαιολογήτους μεταξὺ τῶν
πολιτῶν προστριάς, ἐκ τῶν ὀποίων οὐχὶ σπανίως ἐξήρχετο ἠττημένον
τὸ κράτος.

Ὁ Turgot ἀναθέσας τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν δημοσίων κτημάτων
εἰς ἑταιρείαν ὑπὸ τὴν ἄμεισον διετελοῦσαν ἐπίβλεψιν τοῦ κράτους ἐξη-
σφάλισε σημαντικὴν ἀύξησιν τῶν δημοσίων προσόδων, πολίτας δὲ κε-
κτημένους ἦδη ἐξ ἀβελτηρίας τοῦ κράτους δικαιώματα ἐπροστάτευσεν
ἀπὸ τῆς ἀπληστίας τῶν μισθωτῶν (2).

γ) Τὸ σύστημα τῆς πωλῆσεως ἢ ἐκχωρήσεως ἐπὶ προθεσμίᾳ εἰς

(1) Condorcet ἔ. ἀ. σ. 85 καὶ Dupont ἔ. ἀ. II σ. 34.

(2) Condorcet ἔ. ἀ. σ. 102 καὶ Dupont ἔ. ἀ. II σ. 17 κ. ἔ.

ιδιότητας του προνομίου της εκμεταλλεύσεως τῶν συγκοινωνιῶν δι' ἀμαξῶν τοῦ δημοσίου εὗρισκεν ἐντελῶς ἀσύμφορον διὰ τὸ κράτος ὁ Turgot. Ἐπειδὴ ὁμοῦ ἐπίσθη, ὅτι ἄμεσος καὶ ἀπότομος ἀντικατάστασις τοῦ συστήματος θὰ συνεπήγατο ζημίας εἰς βάρος τοῦ δημοσίου καὶ ἀνωμαλίας περὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν συγκοινωνιῶν, ἐξεχώρησε μέστην προκρίνας λύσιν τὸ δικαίωμα τοῦτο εἰς ἑταιρείαν ὑπὸ τὴν ἄμεσον τελευσαν ἐπίβλεψιν τοῦ κράτους, ὅπως καὶ περὶ ἐκμεταλλεύσεως τῶν δημοσίων κτημάτων προκειμένου. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἐξησφαλίσθησαν σημαντικαὶ ὠφέλειαι εἰς τὸ ἐμπόριον διὰ τῆς ταχυτέρας ἐκτελέσεως τῶν συγκοινωνιῶν, τῆς αὐξήσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κομιστικῶν ἀμαξῶν καὶ τῆς ἐλάττωσεως τῶν κομιστρῶν, ἐν ᾧ ἄφ' ἑτέρου ἐπῆλθεν αἰσθητὴ αὐξήσις τῶν προσόδων τοῦ κράτους (1).

δ) Μέχρι τοῦδε ἐπιτρέπετο τῇ αἰτήσῃ τῶν δικαστηρίων ἡ παραβίασις τῆς ιδιωτικῆς ἀλληλογραφίας καὶ ἡ χρησιμοποίησις αὐτῆς κατὰ τὴν ἀποδεικτικὴν διαδικασίαν. Ὁ Turgot θεωρῶν τὴν ιδιωτικὴν ἀλληλογραφίαν ὡς ἱερὰν κατὰ τε τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς ἀνθρωπίνους νόμους, κατήργησε διὰ νόμου τὸ περιοριστικὸν τοῦτο μέτρον τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας. (2)

ε) Ὁ Turgot προετίθετο νὰ συμπληρώσῃ καὶ τελειοποιήσῃ τὸ δικτυον τῶν ποταμίων συγκοινωνιῶν. Ἡ ἐργασία ὁμοῦ αἴτη, διὰ τῆς ὁποίας θὰ προσεδίδετο νέα ζωὴ εἰς τὴν οἰκονομικὴν κίνησιν τῆς Γαλλίας δὲν ἐξετελέσθη, καθόσον ἀπελύθη ἐν τῷ μεταξύ ὁ Turgot.

στ) Ὁ Turgot ἀνεδείχθη τέλος προστάτης τῶν ἐπιστημῶν. Εἰς τὴν βασιλικὴν ἀκαδημίαν τῆς ἱατρικῆς προσετέθη καὶ ἔδρα τῆς ἱατρικῆς χημείας, ἐν δὲ τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Σορβόννης ἀνά μία ἔδρα τοῦ φυσικοῦ καὶ διεθνοῦς δικαίου καὶ τῆς γαλλικῆς φιλολογίας. Ἰδιαίτερος ὁμοῦ ζωηρὸν ὑπῆρξε τοῦ Turgot τὸ ἐνδιαφέρον διὰ τὴν ἱατρικὴν ἐπιστήμην καὶ κυρίως τὸν χειρουργικὸν αὐτῆς κλάδον καὶ τὴν ὀργάνωσιν τῆς στρατιωτικῆς ὑγειονομικῆς ὑπηρεσίας. Ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ δὲ αὐτοῦ, ἵνα χρησιμοποιοιθῶσι τὰ ἀπηκριδωμένα τῆς ἐπιστήμης πορίσματα ἐν τῷ κλάδῳ τῆς δημοσίας οἰκονομίας, ἐν τῇ προσπάθειᾳ αὐτοῦ, ἵνα συνδυάσῃ τὴν ἐπιστήμην πρὸς τὴν οἰκονομικὴν κίνησιν τῆς Γαλλίας, ἔθηκε τὰς βάσεις καὶ προπαρασκεύασε τὴν ἔδρυσιν μονίμου ἑταιρείας ἱατρικῆς, ἥτις ἐντεταλμένη νὰ διδῇ τὴν γενικὴν κατεύθυνσιν τῶν ἱατρικῶν σπουδῶν ἔμελλε νὰ χρησιμεύσῃ συγχρόνως ὡς παραστάτης καὶ ἀμβούλου τῆς

(1) Condorcet ἔ. ἀ. σ. 94 καὶ Dupont ἔ. ἀ. II σ. 89.

(2) Anc. lois XXIII, 229.

Κυβερνήσεως ἐν περιπτώσει ἐνσκήψεως ἐπιδημιῶν ἢ ἐπιζωοτιῶν ἐν τῷ Κράτει (').

Σπουδαιότεραι εἰς σημασίαν καὶ γονιμότεραι εἰς ἀποτελέσματα διὰ τὸν οικονομικὸν βίον τῆς Γαλλίας ὑπῆρξαν ἄλλαι μεταρρυθμίσεις, τῶν ὁποίων εἰσηγητὴς καὶ ἐκτελεστὴς ἐν ταύτῃ ὑπῆρξεν ὁ Turgot. Διὰ τῶν μεταρρυθμίσεων τούτων ἐπιδιώκεται κυρίως ἡ ἄρσις τῶν φραγμῶν τῆς οικονομικῆς ἐλευθερίας : νέα ζωὴ μετοχτεύεται εἰς τὸ ἐμπόριον, ἡ βιομηχανία ἀπαλλάσσεται παγτωσίδων περιορισμῶν, ἡ γεωργικὴ τάξις ἐλευθεροῦται ἀπὸ τύπων ἐνοχλητικῶν, θεσμοὶ ἐπισχετικοὶ τῆς οικονομικῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀτόμου, οἵτινες διὰ μέσου τῶν αἰῶνων ἐπέζησαν ἀμετάβλητοι, ἢ ἐτροπολογήθησαν μὲν, οὐδαμῶς ὅμως αἱ ἐπενεχθεῖσαι τροπολογίαι ἐφημέροθησαν, ἢ ἐν τῇ ἐφαρμογῇ πολλαπλῶς καταστρατηγήθησαν, καταργοῦνται, ἵνα παραχωρήσῃ τὴν θέσιν αὐτῶν εἰς θεσμοὺς νέους ὑπὸ φιλελευθέρων ἀρχῶν διαπνεομένου.

Προσομοιοῦται διὰ τῶν μεταρρυθμίσεων τούτων ἡ μετάστασις ἀπὸ τῆς ἐμποροκρατίας (mercantilisme) εἰς τὸ ἐλεύθερον ἐμπόριον καὶ τὸ Κράτος παύει ἐφεξῆς νὰ εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν φορεὺς τῆς οικονομικῆς κινήσεως μεταπίπτον εἰς ἀπλοὺν ρυθμιστὴν καὶ ἐπόπτην αὐτῆς. Εἶναι δὲ αἱ μεταρρυθμίσεις αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὴν οικονομικὴν ἐλευθερίαν αἱ ἐξῆς :

1ον) Σειρὰ μικρῶν οικονομικῶν μεταρρυθμίσεων. 2ον) Ἡ ἐλευθέρωσις κυκλοφορίας τῶν δημητριακῶν ἐντὸς τοῦ Κράτους. 3ον) Τὰ ἐξ διατάγματα τοῦ 1776, ἅτινα ἐμελλόν νὰ προκαλέσωσι τὴν ἰσχυροτέραν ἀντίδρασιν, καὶ 4ον) Ἡ ἐν τῷ σχεδίῳ ὑποβληθεῖσα εἰς τὸν βασιλέα, ἀλλὰ μὴ ἐφαρμοσθεῖσα προσωρινῶς, κοινωτικὴ αὐτονομία καὶ αὐτοδιοίκησις ἐν Γαλλίᾳ.

1ον) Αἱ μικραὶ μεταρρυθμίσεις. — α) Διὰ Διατάγματος τοῦ ἔτους 1774 ἐπετρέπη ἡ κυκλοφορία τοῦ εἰνέου ἀπὸ τῆς μίας ἐπαρχίας εἰς τὴν ἄλλην καθὼς καὶ ἡ κατασκευὴ ἐξ ἀποστάγματος σταφυλῶν εἰνοπνευματωδῶν ποτῶν, τῶν ὁποίων ἡ ἐξαγωγή ἐντὸς τοῦ Κράτους ἀπὸ ἐπαρχίας εἰς ἐπαρχίαν ἀπέθη ἐλευθέρωσις (*). β) Κατηργήθη νόμος παρέχων εἰς τὸ Hôtel-Dieu τῶν Παρισίων ἀποκλειστικὸν δικαίωμα πωλήσεως κρέατος κατὰ τὰς κακανομισμένας ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας ἡμέρας νηστειῶν, ἧτοι κατὰ τὸ 1)3 περίπου τῶν ἡμερῶν τοῦ ἔτους. Ὁ σκοπός, εἰς τὸν ὁποῖον ἀρχικῶς ὁ νόμος οὗτος ἀπέβλεπεν, ὁ περιορισμὸς δηλ.

(1) Condorcet ἔ. ἀ. σ. 112, Dupont ἔ. ἀ. II σ. 185 καὶ A n c. l o i s XXIII, 101, 127 καὶ 536.

(2) Condorcet ἔ. ἀ. σ. 77 καὶ Dupont ἔ. ἀ. II σ. 286.

της καταναλώσεως κρέατος κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν νηστειῶν, συμφώνως πρὸς τὰς ὑπαγορεύσεις τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ πώλησις κρέατος εὐθηνῶς εἰς τοὺς ἀσθενεῖς, οὐδαμῶς ἐπεταύχθη. Ἀντιθέτως ἐγένετο αἰτία συσσωρεύσεως κερδῶν ἀθεμίτων εἰς χεῖρας τῆς ἐκμεταλλουμένης τῷ Hôtel-Dieu ἑταιρείας καὶ τῆς κακῆς τοῦ λαοῦ διαίτης.

Ὁ Turgot, ὅστις διέβλεπεν ἐν τῷ νόμῳ τούτῳ πρὸς τοὺς ἄλλοις αὐτοῦ μειονεκτήμασι καὶ ἀδικαιολόγητον τῆς ἐκκλησίας ἐπέμβασι εἰς τὰ τῆς πολιτείας καταργήσας τὸ προνόμιον τῆς ἑταιρείας ταύτης ἐπέτρεψε τὴν ἀτελῆ εἰσαγωγὴν ἀλιπάστων ἰχθύων εἰς τὴν πρωτεύουσαν, ἠλάττωσε κατὰ τὸ ἡμῖσι τὸν δασμὸν τῶν νεπῶν ἰχθύων καὶ διὰ βραβείων ἐζήτησε νὰ ὑποστηρίξῃ καὶ προαγάγῃ τὴν ἀλιείαν ('). γ) Ἡ ὑποχρέωσις ἐν τῇ ὑπαίθρῳ χώρα τῆς ἀλέσεως τοῦ σίτου εἰς τοὺς ἰσοκτῆτους μύλους τῶν φεουδαρχῶν ὑφίστατο μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Turgot ἐν τῷ μέσῳ αἰῶνι ἔχουσα τὰς ρίζας αὐτῆς. Ὁ Turgot μὴ θέλων νὰ προσκρούσῃ εἰς δικαιώματα διὰ τοῦ χρόνου καθιερωθέντα καὶ ἐπὶ ἐλευθέρως συμβάσεως πολλάκις στηριζόμενα καὶ ἀφοῦ ἄλλως τε ἡ κατάργησις αὐτῶν δὲν ἦτο εὐχολος ἀνευ ἀποζημιώσεως τῶν κεκτημένων τὰ τοιαῦτα δικαιώματα, δὲν κατήργησε τὸ προνόμιον τοῦτο. Διὰ τῆς ἐπιτραπέσις ὁμοῦς ἐλευθέρως κυκλοφορίας τοῦ ἀλεύρου ἐντὸς τοῦ κράτους μεγάλη ἐσημειώθη καὶ ἀπὸ τῆς ἀπέψεως ταύτης πρόεδρος ('). δ) Ἐνταῦθα τέλος πρέπει νὰ μνημονευθῶσι καὶ τὰ ἐξῆς : ἡ παντελῆς κατάργησις τοῦ εἰσαγωγικοῦ δασμοῦ δι' ὠριόμενα βιομηχανικὰ προϊόντα ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ προσερχόμενα, χρώματα λ. χ., β.δλίξ γεγραμμένα εἰς τὴν λατινικὴν καὶ γαλλικὴν γλῶσσαν, καὶ ἡ ἐκχωρηθεῖσα οἰκονομικὴ ἐλευθερία εἰς τινὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους : ἡ ἀπαλλαγὴ λ. χ. τῶν ὑδελουργειῶν τῆς Νόρμανδίας ἀπὸ τῆς ἐπαχθεῖς ὑποχρέωσεως νὰ παρέχωσιν ἀντὶ εὐτελοῦς τιμῆματος τὰ προϊόντα αὐτῶν εἰς τὰς πόλεις τῶν Παρισίων καὶ Rouen, ἡ ἄδειαι τῆς ἐλευθέρως καλλιέργειας τῆς κασταναίας ἐν τῇ νεωστὶ προσηρτηθείσῃ εἰς τὴν Γαλλίαν νήσῳ Κορσικῇ (').

2ον) Ἐλευθέρως ἡ κυκλοφορία τῶν Δημητριακῶν ἐντὸς τοῦ Κράτους. — Διὰ νόμου τοῦ Σεπτεμβρίου 1774 ἐπετράπη ἡ ἐλευθέρως κυκλοφορία τῶν δημητριακῶν ἐντὸς τοῦ κράτους, αἱ δικτάξεις δὲ τοῦ νόμου τούτου ἐτίθησαν εἰς ἐφαρμογὴν ἀπὸ τοῦ Νοεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους. Τὸ μέτρον τοῦτο δὲν ἦτο καινοφανές, διότι ἤδη

(1) Condorcet ἔ. ἀ. σ. 84 κ. ἐ., Dupont ἔ. ἀ. II σ. 14.

(2) Condorcet ἔ. ἀ. σ. 75 κ. ἐ.

(3) Dupont ἔ. ἀ. II 30, 117, Condorcet σ. 91 καὶ Anc. lois XXIII, 40.

ἐπὶ Δουδοβίκου τοῦ XV εἶχε γίνεαι ἀποδεκτὸς παρεμφερῆς νόμος, ἡ ἰσχὺς ὅμως τοῦ ὁποῖου ἀνεστάλη τῇ 1770 ὑπὸ τοῦ προκατόχου τοῦ Turgot πρὸ τῆς ἀντιστάσεως, ἣν προέβλεπεν ἡ κοινὴ γνώμη καὶ τὰ parlements. Ὁ νόμος οὗτος τοῦ Turgot συγκρινόμενος πρὸς τὸν τεθέντα προσωρινῶς εἰς ἐφαρμογὴν ἐπὶ Λουδοβίκου τοῦ XV ἐμφανίζεται ἐν τῇ μορφῇ αὐτοῦ ἡπιώτερος, διότι κατὰ τὰς διατάξεις ἀμφοτέρων τῶν νόμων ἀφίετο ἐλευθέρᾳ ἡ κυκλοφορία τῶν δημητριακῶν ἐντὸς τοῦ κράτους καὶ ἐπιτρέπετο ἡ ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ εἰσαγωγή σιτηρῶν εἰς τὴν Γαλλίαν, ὃ τοῦ Turgot ὅμως νόμος ἀπηγόρευε πρὸς τοὺτοὺς τὴν ἐξαγωγὴν ἀπὸ τῆς Γαλλίας εἰς τὸ ἐξωτερικόν. (1)

ὑπὸ τὰς περιστάσεις ταύτας, ἐφόσον δηλ. διὰ τοῦ νόμου τοῦ Turgot παρεκωλύετο ἡ ἐξαγωγὴ σιτηρῶν εἰς τὸ ἐξωτερικόν, εἶναι ἀδικαιολόγητος ἡ ἐξ ἀφορμῆς τοῦ νόμου τούτου προκληθεῖσα στάσις, ἂν μὴ γεγονότα τυχαῖα, ἡ μετρία συγκομιδῆ τοῦ ἔτους 1775 παρεῖχεν εὐρὺ στάδιον ἐκμεταλλεύσεως εἰς τοὺς ἀντιπάλους τοῦ Turgot. Ἡ ἀξιοπιστία τῶν εἰδήσεων τοῦ Condorcet & Dupont de Nemours, αἵτινες θεωροῦσιν ὡς ὑποκινήτᾳ τῆς ἐξεγέρσεως ταύτης τοὺς πολιτικούς ἀντιπάλους τοῦ Turgot ἐν πολλοῖς ἀμφισβητεῖται, ἀποδίδεται δὲ ἀντιθέτως ἡ πρωτοβουλία εἰς ἀσήμεους κερδοσκοποῦς, οἵτινες συμφέρον εἶχον νὰ διατηρηθῇ ὑψηλὴ ἡ τιμὴ τοῦ σίτου. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη δεχθῶμεν, ὅτι αἱ μαρτυρίαι τοῦ Dupont καὶ Condorcet εἶναι ἐν τῷ σημεῖοι τούτῳ μεροληπτικαί, ἐφόσον ἀμφότεροι συμφέρον εἶχον νὰ ὑπερβάλωσιν τὴν ἀλήθειαν ὡς συνεργαζόμενοι μετὰ τοῦ Turgot καὶ παραστήσωσιν αὐτὸν ὡς θῆμα συντησπισμένης ἀντιδράσεως, παραμένει ἀνεξήγητον, πῶς ἐξέγερσις ἀκέφαλος ἤδυνήθη νὰ προσλάβῃ τὴν ἔκτασιν, τὴν ὅποιαν προσέλαβεν, ἀνευ δηλ. καταλλήλου ὀργανώσεως καὶ προπαρασκευῆς. Ἀφ' ἑτέρου τὸ γεγονός, ὅτι ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τῆς ἐκρήξεως τῆς στάσεως ἐν Παρισίοις εἶδε τὸ φῶς ἡ κατὰ τοῦ ἐλευθέρου ἔμπορίου στρεφομένη συγγραφὴ τοῦ Neckker καὶ δύο ἄλλα φυλλάδια δευτερευούσης ἀξίας δὲν δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς γεγονός τυχαῖον, ὡς καθαρὰ σύμπτωσις. Ἀλλὰ καὶ ἡ στάσις τῶν parlements ἀπέναντι τοῦ νόμου τούτου ὑπῆρξεν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἀρκετὰ ἐκδηλὸς οὐδεμίαν ἀμφισβολίαν ἀφίνουσα, ὅτι ταῦτα τὴν ἐξέγερσιν τοῦλάχιστον ἀρξαμένην πολλαπλῶς ὑπέβαλψαν.

Ὅπως δὲ ἴσως ὅμως καὶ ἂν εἶχη τὸ πρᾶγμα, ἡ ἐπανάστασις ἔπαξ ἐκτραγέισα ἐπεξετάθη ταχέως μέχρι τῆς πρωτευούσης συνοδευομένη, ὅπως συνήθως εἰς τοιαύτας περιστάσεις συμβαίνει, ἀπὸ διαρπαγᾶς καὶ παντοειδεῖς παρεκτροπᾶς. Ἐν τῇ περιπτώσει ὅμως ταύτῃ παρίσχεν ὁ

(1) Dupont ἔ. δ. II, σ. 11, 37, 68 καὶ Anc. lois σ. 30 καὶ 43.

Turgot δείγματα τρανά της ισχυρᾶς θελήσεως, ἣτις ἐχαρακτήριζεν αὐτὸν, τῆς ἰκανότητος, ἵνα κυβερνᾷ καὶ τῆς δυνάμεως, ἵνα ἀνθίσταται εἰς τὰς συνησπισμένας ἀξιώσεις τοῦ πλήθους. Διότι ἐναντίον μὲν τοῦ πλήθους ἔστρεψεν ἐπιτυχῶς τὰ δπλα, τὸ δὲ parlement τῶν Παρισίων ὑπεχρέωσεν ἐν συνεδρίᾳ, καθ' ἣν αὐτοπροσώπως παρίστατο ὁ βασιλεὺς (lit de justice) εἰς τὴν καταχώρισιν τοῦ νόμου τῆ 5 Μαΐου καὶ τὴν συγκατάθεσιν, ἵνα δικασθῶσιν οἱ πρωτοῦργοι τῆς στάσεως ὑπὸ εἰδικοῦ δικαστηρίου.

3ον) Τὰ ἔξ διατάγματα τοῦ Turgot :— Τῆ 9 Φεβρουαρίου 1776 ἐπέδεδθησαν εἰς τὸ parlement τῶν Παρισίων πρὸς καταχώρισιν ἔξ διατάγματα τοῦ Turgot ('). Ἐξ αὐτῶν τὰ τέσσαρα δευτερευούσης σπουδαιότητος ἀφεώρων [τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἐμπορίου, εἶναι δὲ τὰ ἑξῆς : α) ἀρσίς τῶν ὑφισταμένων περιορισμῶν διὰ τὴν εἰσαγωγὴν ἰχθύων εἰς Παρισίους καὶ ἐλάττωσις τῶν βαρυνόντων τὴν εἰσαγωγὴν αὐτῶν θασμῶν (caisse de poissy). β) κατάργησις ἀριθμοῦ τινος ἔργων:κῶν θέσεων ἐν τῇ ἀγορανομίᾳ καὶ τῷ λιμένι τῶν Παρισίων καὶ τῶν εἰς ταύτας ἀντιστοιχουσῶν μισθοδοσιῶν. γ) κατάργησις τοῦ θασμοῦ ἐπὶ τῆς ὀρύζης, τοῦ σίτου καὶ λαχανικῶν, ἐφόσον τὰ εἶδη ταῦτα προωρρίζοντο διὰ τὴν ἀγορὰν τῶν Παρισίων καὶ δ) ἀπαλλαγὴ τῆς ἐμπορίας τοῦ στέατος ἀπὸ τινῶν περιορισμῶν.

Μεγαλύτερας ὁμως σημασίας ἦσαν τὰ ἕτερα δύο : διὰ τοῦ πρώτου κατηργοντο αἱ σωματικαὶ ἀγγαρεῖαι (corvées royales) ἀντικατασταθῆσαι διὰ φορολογίας χρηματικῆς βαρυνούσης πάντας τοὺς πολίτας, ἐξαιρέσει ἐκείνων, οἵτινες ὑπέκειντο εἰς τὴν πληρωμὴν τῆς εἰκοστῆς, τοῦ κλήρου δηλονότι· διὰ δὲ τοῦ δευτέρου ἐκηρύσσεται ἡ ἐλευθερία τῶν ἐπαγγελματιῶν καταργουμένων τῶν συντεχνιῶν. Περὶ τοῦ πρώτου ἐκ τῶν διαταγμάτων τούτων ἀνάγκη νὰ σημειωθῇ ὅτι ἐν ᾧ μορφῇ ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Βασιλέως δεκτόν, δὲν συντάχθη ἀρχικῶς ὑπὸ τοῦ Turgot.

Κατὰ τὸ ἀρχικὸν σχέδιον τοῦ Turgot ἐπλήρουντο διὰ τῆς νέας χρηματικῆς φορολογίας, τῆς θεσπιζομένης ὡς ἀντιρρόπου τῆς καταργουμένης προσωπικῆς ἐργασίας, πάντες οἱ πολῖται ἄνευ διακρίσεως τάξεων προνομικῶν. Συνήνεσεν ὁμως ὁ Turgot εἰς τὴν ἐξαίρεσιν τῶν ὑποκειμένων εἰς τὴν πληρωμὴν τῆς εἰκοστῆς, τοῦ κλήρου ἐηλ., πρὸ τῆς ἰσχυρᾶς ἐπιμονῆς τοῦ Πρωθυπουργοῦ Maurepas καὶ διότι δὲν ἤθελεν εἰς τὴν οὐχὶ εὐκαταφρόνητον κατ' αὐτοῦ δυσμένειαν τῶν parlements νὰ προσεθῇ καὶ ἡ τοῦ κλήρου. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ μορφῇ ταύτῃ προσέκρουσεν ὁ νόμος εὐτος εἰς τὴν ἰσχυρὰν ἀντίδρασιν τοῦ συναδέλφου τοῦ Tur-

(1) A n c. 1 o i s XXIII, 318, 348, 358, 370 καὶ 380

got και μεγάλου σφραγισδοφύλακος Meroménil, δστις κεκηρυγμένους ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τῶν προνομίων ἀπήτησεν, ἵνα ὁ νέος φόρος, χρηματικὸς πάντοτε, βαρύνῃ ἐκείνους μόνον ἐκ τῶν πολιτῶν, οἵτινες μέχρι τότε ἦσαν ὑποχρεωμένοι διὰ τῆς προσωπικῆς αὐτῶν ἐργασίας νὰ συμβάλλωσιν εἰς τὴν συντήρησιν τῶν δημοσίων ὁδῶν. Εἰς τὴν διαφωνίαν ταύτην μεταξὺ Meroménil και Turgot ὀφειλομεν δύο ὑπομνήματα, τὰ ὅποια ὑπέβαλεν ἕκαστος εἰς τὸν βασιλεῖα πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἰδίων γνώμων. Τὰ ὑπομνήματα ταῦτα ἀμφότερα διατηρηθέντα ὑπὸ τοῦ Dupont μέχρις ἡμῶν, εἶναι λίαν ἐνδιαφέροντα καθόσον ἀντιπροσωπεύουσι τὰς γνώμας τοῦ συντηρητικοῦ Meroménil και τοῦ κεκηρυγμένου κατὰ τῶν προνομίων Turgot. Ὁ βασιλεὺς, δστις ἐμελλεν ὡς διαιτητῆς νὰ κρίνῃ μεταξὺ τῶν δύο ὑπουργῶν, ἀπέκλινεν ὑπὲρ τῆς ἀπόψεως τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν.

Ἡ σημασία ἑκατέρου τῶν νόμων τούτων εἶναι διάφορος. Διὰ τοῦ πρώτου ἐκηρύσσεται ἡ ἐλευθερία τῶν ἐπαγγελματιῶν και μετ' αὐτῆς ἤρουντο παντοειδεῖς κοινωνικαὶ ἀνισότητες εἰς τὰς συντεχνίας ὀφειλοῦσαι τὴν ἀρχὴν αὐτῶν. Τὰ ἐκ τῶν συντεχνιῶν μειονεκτήματα, ἅτινα ἐμελλον διὰ τοῦ χρόνου νὰ προέλθωσιν εἰς φῶς και ἀλλαχού μὲν τῆς Εὐρώπης ἀρκοῦντως ἐκδηλα, ἀλλὰ πρὸ παντός ἐν τῇ πρὸ τῆς μεγάλης Ἐπαναστάσεως Γαλλίᾳ, οὐδαμῶς ἰσοφαρίζοντο διὰ τῶν πλεονεκτημάτων (καλῆ ποιότητος και χαμηλῆ τιμῆ τῶν ἐμπορευμάτων), ἅτινα ἐδικαιολογοῦν τὴν ἀρχικὴν τῶν συντεχνιῶν σύστασιν. Ἐπρόκειτο περὶ θεσμῶν, οἵτινες ἀποβαλόντες ἐν μέρει ἢ πλήρως τὴν ἀρχικὴν αὐτῶν σκοπιμότητα, ἐξετραπέπησαν διὰ τοῦ χρόνου εἰς ἐνώσεις κληρονομικὰς ἀδικαιολογήτους διακρίσεις δημιουργούσας, χωρὶς ἀντιθέτως νὰ ἐξυπηρετώσῃ τὸ κοινὸν συμφέρον. Διὰ δὲ τοῦ δευτέρου ἤρρετο ἡ κρατούσα κοινωνικὴ ἀνισότης. Ἡ ἀρχὴ: ἀπαλλαγὴ τῶν προνομιοῦχων τάξεων ἀπὸ πάσης φύσεως φορολογίας ἀντικαθίσταται διὰ τοῦ ἀξιώματος: "Ὅσα περισσότερων προνομίων ἀπολαύει τις ἐντὸς τῆς κοινωνίας, ἐν ἧ ἤ ζῇ, τοσούτῃ ἢ ὑποχρέωσις αὐτοῦ εἶναι μεγαλύτερα, ἵνα συνεισφέρῃ εἰς τὴν ἀρσιν τῶν κοινῶν βαρῶν. Ἀλλὰ ὁ θεσμὸς τῶν προσωπικῶν ἀγγαρειῶν ἦτο και ἄδικος, ἀν περιέθεμεν τὴν κοινωνικὴν ἀνισότητα, ἥτις ἐξ ἀφορμῆς αὐτοῦ ἐδημιουργεῖτο, καθόσον ὑπεχρέωνε τοὺς πτωχοτέρους διὰ τῆς προσωπικῆς αὐτῶν ἐργασίας νὰ συνεισφέρωσιν εἰς τὴν συντήρησιν τῶν ὁδῶν, τῶν ὁποίων οὗτοι ἀκριβῶς τὴν ὀλιγωτέραν ἔκαμνον χρῆσιν, ἐν ᾧ ἂν ἕτερου μεταξὺ τῶν ἐπὶ μέρους ἀγροτικῶν κοινοτήτων ἀνίσως κατενέμετο ἡ ἐργασία αὕτη κατὰ λόγον τῆς γεωγραφικῆς αὐτῶν θέσεως και τῆς γειτνιασεως πρὸς τὰς ἀρτηρίας τῶν συγκοινωνιῶν.

Ὁ Turgot εἶχεν ἤδη προῖδει τὴν ἀντίδρασιν, τὴν ὁποίαν ἐμελλον νὰ προκαλέσῃ παρὰ τῷ parlement τῶν Παρισίων τὰ ἐξ διατάγματα αὐτοῦ καὶ ἐζήτησε δι' ἄρθρων ἰδίων καὶ τῶν ὁμοϊδεατῶν αὐτοῦ χρονολογούμενων ἀπὸ τοῦ μηνὸς Ἰανουαρίου 1776, νὰ προπαρασκευάσῃ τὴν κοινὴν γνώμην καὶ ἐξουδετερώσῃ οὕτω τὴν ἀναμενομένην κατ' αὐτῶν ἀντίδρασιν. Αἱ προβλέψεις τοῦ Turgot ἐπηλήθευσαν. Τὸ parlement τῶν Παρισίων, εἰς τὸ ὅποιον, καθ' ἃ ἤδη ἐλέχθη, ἐπεδόθησαν τῇ 9 Φεβρουαρίου 1776 πρὸς καταχώρισιν οἱ ἐξ νόμοι τοῦ Turgot, κατεχώρισεν μὲν τὸ πρῶτον ἐκ τῶν παρατεθέντων ἀνωτέρω διαταγμάτων, τὸ ὅποιον ἐκηρύχθη οὕτω ἐκτελεστόν, ἠρνήθη ὅμως νὰ καταχωρίσῃ τὰ λοιπὰ πέντε. Αἱ ἀντιρρήσεις τοῦ parlement τῶν Παρισίων διατυπωθεῖσαι εἰς δύο ὑπομνήματα πρὸς τὸν Βασιλέα στρέφονται κυρίως ἐναντίον τῶν δύο πρωτεύουσας σημεῖας διαταγμάτων τοῦ Turgot, κατάργησις τῶν σωματικῶν ἀγγαρειῶν καὶ τῶν συντεχνιῶν. Ἐξ ἀφορμῆς τοῦ δευτέρου ἐκ τῶν διαταγμάτων τούτων καὶ ἐν συνδυασμῷ μὲ τὴν πολιτικὴν, ἣν ἐτήρησεν ἀπέναντι τοῦ νόμου τοῦ κηρύσσοντος ἐλευθέραν τὴν κυκλοφορίαν τῶν δημητριακῶν ἐντὸς τοῦ κράτους, καταφέρεται γενικῶς τὸ parlement τῶν Παρισίων ἐναντίον τοῦ φιλελευθέρου συστήματος, ἐν δὲ τῇ καταπολεμήσει τοῦ πρώτου στηρίζεται κυρίως ἐπὶ δικαιωμάτων ἱστορικῶν, ἅτινα διὰ τοῦ χρόνου προσέλαβον ἰσχὺν καὶ ἀπετέλεσαν τὸν ἀκρογωνιαίον λίθον τῆς κρατικῆς συντάξεως τῆς Γαλλίας.

Ὅτι ὅμως τὸ parlement τῶν Παρισίων δὲν ἤγαστο ἀπλῶς ὑπὸ πνεύματος ἀντιπολιτευσεως πρὸς τὸ μεταρρυθμιστικὸν ἔργον τοῦ Turgot, δεῖ δὲν ἦτο πάντοτε ὁ πιστὸς θεματοφύλαξ τοῦ παραδεδομένου καὶ κρατοῦντος, ἀλλὰ διέβλεπεν ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Turgot τὸν εἰσηγητὴν μέτρων νεωτεριστικῶν, τῶν ὁποίων ἡ ἐφαρμογὴ ἐφαίνετο ἀμφίβολος καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν ἀποτελέσματα ἀσύμφορα διὰ τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν τῆς Γαλλίας, περὶ τούτου πείθουσιν αἱ ἀντιρρήσεις, τὰς ὁποίας μικρόν, πρὸ τῆς κυρώσεως τοῦ νόμου περὶ συντεχνιῶν, κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 12 Μαρτίου, καθ' ἣν παρίστατο καὶ ὁ βασιλεὺς (lit de justice) διετύπωσε διὰ τοῦ Προέδρου αὐτοῦ Séguier. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἄλλης ἀπόψεως εἶναι αἱ παρατηρήσεις αὗται τοῦ parlement ἀξίαι προσοχῆς. Αὗται μέσσην ἐπέχουσαι θέσιν, οἷον: διαίτησιαν μεταξὺ τῶν ῥιζοσπαστικῶν μέτρων τοῦ Turgot καὶ τοῦ εἰς ἀναθεώρησιν τοῦ θεσμοῦ τῶν συντεχνιῶν συναινέσαντος parliament ἀπέτελεσαν τὴν βάσιν, ἐπὶ τῆς ὁποίας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Turgot ἐρρυθμίσθησαν νὰ ἀφορῶντα τὰς συντεχνίας ἐν Γαλλίᾳ. Τὴν ἀνάγκην μεταρρυθμίσεως τοῦ θεσμοῦ τῶν συντεχνιῶν δὲν παρεγνώριζε τὸ parlement, ἐκφράζει ὅμως φόβους δεδικοιολογημένους, ὅτι ἡ ἄμεσος αὐτῶν κατάργησις θὰ συνεπήγαστο οὐσώρευσιν τοῦ ἀγροτικοῦ.

πληθυσμού εις τὰς πόλεις καὶ τὴν παραγωγὴν ἐμπορευμάτων κακῆς ποιότητος. Ἀντιθέτως ἡ βαθμιαία ἀλάττωσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν συντεχνιῶν, πραγματοποιουμένη τὸ μὲν διὰ τῆς ἀμέσου καταργήσεως τινῶν ἐξ αὐτῶν, τὸ δὲ διὰ τῆς συγχωνεύσεως συντεχνιῶν συγγενῶν πρὸς ἀλλήλας θὰ συντέλει εἰς τὴν οἰκονομικὴν αὐτῶν ἐνίσχυσιν καὶ θὰ προελάμβανεν ἀναποφεύκτους οἰκονομικὰς ἀνωμαλίας, ἰκανάς, ἵνα διασαλευθῶσι τὰ οἰκονομικὰ θεμέλια τῆς Γαλλίας.

Παρὰ τὰς ἀντιρρήσεις ὁμως ταύτας καὶ τὸ διάταγμα, κατὰ τοῦ ὁποίου αὐταὶ ἐστρέφοντο καὶ τὰ ἕτερα τέσσαρα κατεχωρήσθισαν αὐθιγερῶν (12 Μαρτίου 1776) γενόμενοι οὕτω νόμοι τοῦ Κράτους.

Ἐκ τῶν μεταρρυθμίσεων τοῦ Turgot εἶναι ἀξία νὰ μνημονευθῆ καὶ ἡ ἀφορῶσα τὸ κρατοῦν διοικητικὸν σύστημα.

Τὸ εἰσηγητικὸν τῆς κοινωτικῆς αὐτοδιοικήσεως ὑπόμνημα (1) συντάχθη μὲν ὑπὸ τοῦ φίλου καὶ συνεργάτου τοῦ Turgot Dupont de Nemours, ἐπαθεωρήθη δὲ παρὰ τοῦ Turgot. Ἄν ὁμως ἐγένετο παρὰ τοῦ τελευταίου δεκτὸν ἐν πάσαις ταῖς λεπτομερειαῖς αὐτοῦ, ἢ ἂν ἐτροπολογήθη, πρὶν προσλάβῃ τὴν ὀριστικὴν μορφήν, ἐν τῇ ὁποίᾳ παρεδόθη μέχρις ἡμῶν, περὶ τούτου κρατεῖ πολλὴ ἀμφισβήτησις. Τὸ ὑπόμνημα τοῦτο ἂν καὶ παρέμεινε σχεδὸν ἀπλοῦν οὐδέποτε ταθὲν πλήρως εἰς ἐφαρμογὴν, εἶναι κατὰ τοῦτο σπουδαῖον· α) διότι δι' αὐτοῦ προβλέπεται ἀνατροπὴ ριζικὴ τοῦ κρατοῦτος διοικητικοῦ συστήματος καὶ διαρρυθμίσις αὐτοῦ ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς ἀποκεντρώσεως, καὶ β) διότι περιέχει μέγα μέρος τῶν ἀρχῶν τῶν φυσιοκρατῶν, αἵτινες ἀπέτέλεσαν τὴν βᾶσιν τῆς νομοθεσίας ἐν Γαλλίᾳ μέχρι τῆς μεγάλης Ἐπαναστάσεως τοῦ 1789 καὶ μετ' αὐτὴν ἀκόμη.

Ἵτι δὲ αἱ διὰ τοῦ σχεδίου τούτου προβλεπόμεναι μεταρρυθμίσεις ἐν τῇ διοικήσει εὐρίσκονται ἐν συμφωνίᾳ πρὸς τὸ ὅλον μεταρρυθμιστικὸν ἔργον τοῦ Turgot, περὶ τούτου ἐγένετο ἤδη ἄλλαχού ὁ προσήκων λόγος· παρατηρεῖται δηλ. ἐν αὐτῷ ἡ προσπάθεια ἀφ' ἐνὸς μὲν νὰ ἐναρμονισθῶσιν αἱ περὶ ἐνίσχύσεως καὶ διατηρήσεως τῶν δικαιωμάτων τῆς ἀπολύτου μοναρχίας ἰδέαι πρὸς τὴν παρεχομένην κοινωτικὴν αὐτονομίαν, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ καταστήσιν αἱ οὕτω ὀργανούμεναι κοινότητες ὑπηρετικαὶ τῶν οἰκονομικῶν τοῦ Turgot μεταρρυθμίσεων.

Ἐν Γαλλίᾳ πρὸ τοῦ Λουδοβίκου τοῦ XIV συναντῶμεν δύο διάφορα διοικητικὰ συστήματα: Ποῦ μὲν αἱ ἀρχαὶ εἶναι αἰρῆται ὑπὸ τῶν συνεχόμενων τάξεων (pays d'état), αἵτινες ὄριζον καὶ τὸ κοσμὸν τοῦ πληρωτέου

(1) Τὸ ὑπόμνημα ἰδέ. Karl Friedrichs von Baden brieflicher Verkehr mit Mirabeau und Dupont, 1892. Heidelberg σ. 244—283.

παρ' ἐκάστης κοινότητος φόρου, ποῦ δὲ αἱ ἀρχαὶ διορίζονται ὑπὸ τοῦ βασιλέως (pays d'élection) διατηρουντος καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ προσδιορισμοῦ τοῦ πληρωτέου φόρου. Αἱ προβλεπόμεναι συναλεύσεις πάντων τῶν πολιτῶν, le général des habitans, πρὸς ἐπίλυσιν ζητημάτων σπουδαίων ἀφορώντων τὰς ἰδίας κοινότητας καὶ αἱ ὁποῖαι θὰ παρεῖχον ἔστω καὶ κατ' ἐπίφασιν εἰς τὸ διοικητικὸν σύστημα τῆς Γαλλίας χαρακτηρὰ δημοκρατικόν, οὐδέποτε συνακαλοῦντο, ἀλλ' ἐν τῇ θέσει αὐτῶν ἔχομεν ἐπιτροπὰς ἀπαρτιζομένας κυρίως ἐξ ἀντιπροσώπων τῶν ἐπαγγελματικῶν σωματείων. Ὁ δυσασμὸς οὗτος ἐν τῷ κρατοῦντι συστήματι τῆς διοικήσεως τῶν κοινότητων νορούμενος ἐν συνδυασμῷ μὲ τὰ ποικίλα ὀνόματα, τὰ ὁποῖα ἔφερον τὰ συστήματα ταῦτα καὶ τὴν ἄνισον ἀρμοδιότητά, τὴν ὅποσαν εἶχον αἱ κοινοτικαὶ ἀρχαὶ καὶ τὸν διάφορον βαθμὸν τῆς ἐξαρτήσεως αὐτῶν ἀπὸ τῶν ἀνωτέρω διοικητικῶν ὑπαλλήλων τοῦ βασιλέως (intendants) καὶ τοῦ κέντρου: πάντα ταῦτα εἶναι ἱκανά, ἵνα παράσχωσιν ἀμυδρὰν εἰκόνα τῆς κρατούσης ἀνωμαλίας περὶ τὴν κοινοτικὴν διοίκησιν.

Ἡ βραδύτερον ἐπὶ τῆς βασιλείας Λουδοβίκου XV ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρχῶν τοῦ (Argenson) (1) ἐπιχειρηθεῖσα μεταρρυθμισίς ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς αὐτεδιοικήσεως, ἧτις ἐμελλεν εὐδοκιμοῦσα, ἀν μὴ τι ἄλλο, ὡς ἀποκαταστήσῃ τοῦλάχιστον τὴν ἐνότητα τῆς διοικήσεως καθ' ὅλον τὸ Κράτος ἀπέτυχε πρὸς παντοειδεῖς προσκρούσασα δυσχερείας.

Κατὰ ταῦτα εἰσηγούμενος ὁ Turgot ἐνιαίαν καθ' ὅλον τὸ Κράτος ρύθμισιν τοῦ κρατοῦντος διοικητικοῦ συστήματος σκοπεῖ νὰ διαρρυθμίσῃ ἐπὶ νέων βάσεων σύστημα κατ' ἐξοχὴν πολύπλοκον καὶ ἀπὸ μακροῦ χρόνου ἀνωμάλως λειτουργοῦν, καὶ ἐναντίον τῶν ἀτελειῶν τοῦ ὁποῦ κατ' οὐδὲν ἰσχυρὰν προγενέστεραι προσπάθειαι. Εἶναι δὲ τὰ σπουδαιότερα σημεῖα τοῦ ὑπομνήματος τούτου τοῦ Turgot τὰ ἑξῆς :

Θεμελιώδη ἀτέλειαν τοῦ διοικητικοῦ συστήματος τῆς Γαλλίας καὶ τῆς συγχρόνου Εὐρώπης, ἐξαιρέσει τῆς Ἀγγλίας, θεωρεῖ ὁ Turgot τὴν ἄλλειψιν ἐνιαίου πολιτικοῦ πνεύματος (il n'y a point d'esprit public) συνδέοντος τοὺς πολίτας πρὸς ἀλλήλους καὶ πρὸς τὸ Κράτος· ἀφ' ἐνὸς ἢ κοινωνία ἀποτελεῖται ἀπὸ τάξεις διαφόρους ἄνευ οὐδενὸς ἑσωτερικοῦ συνδέσμου πρὸς ἀλλήλους, ἐκάστη τῶν ὁποίων ἀδιάφορος παρισταμένη πρὸ τοῦ γενικοῦ μεμονωμένως φροντίζει διὰ τὸ ἴδιον συμφέρον, ἀφ' ἑτέρου οἱ πολῖται ἀγνοοῦντες τὰς πρὸς τὸ Κράτος ὑποχρεώσεις αὐτῶν μόνον ἐπὶ δικαιωμάτων ὑπολογίζουσιν. Πρὸς θεραπείαν τοῦ κακοῦ ἔδει νὰ κα-

(1) Pq. Argenson considérations sur le gouvernement de la France 1757.

ταρριφθῶσιν εἰ ὑφιστάμενοι φραγμοὶ μεταξὺ τῶν ἐπὶ μέρους κοινωνικῶν τάξεων οὕτως, ὥστε ἕκαστος πολίτης νὰ θεωρῇ ἑαυτὸν μέλος τῆς κοινότητος τοῦ ἔθνους καὶ οὐχὶ τῆς μᾶς ἢ τῆς ἄλλης κοινωνικῆς τάξεως καὶ ἐνισχυθῇ παρὰ τῷ λαῷ ἢ συνειδησίᾳ τῆς ὑφισταμένης ἀμοιβαίας ἐξαρτήσεως μεταξὺ κράτους καὶ πολιτῶν. Θεωρεῖ δὲ πρὸς τοῦτο δύο μέσα τελειοφόρα ὁ Turgot: α) τὴν ἀγωγὴν τῶν πολιτῶν κατὰ ἐνιαίον σύστημα ἀρχῶν τῆς γενικῆς κατευθύνσεως παρεχομένης ὑπὸ τοῦ κράτους καὶ β) συμμετοχὴν πάντων τῶν πολιτῶν εἰς τὴν διοίκησιν τῶν κοινῶν διὰ τῆς ἐκχωρουμένης κοινοτικῆς αὐτονομίας.

Ἐν τοσούτῳ κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ Turgot δὲν ἐμελλόν νὰ μετᾶσχωσι τῆς διοικήσεως τῶν κοινῶν πάντες ἀδιακρίτως οἱ πολῖται ἐν πνεύματι δημοκρατικῷ, ἀλλὰ τὸ δικαίωμα τοῦ τε ἐκλέγειν καὶ ἐκλέγεσθαι ἐξηγήθη ἐκ τοῦ ποσοῦ τῆς περιουσίας, τῆς ὅποιας διάφορος ἦτο ἡ βᾶσις εἰς τὴν ὑπαίθριον χώραν καὶ τὰς πόλεις. Ἐκεῖ ἐκανονίζετο ἐπὶ τῇ βᾶσει τῆς ἐτησίας προσόδου ἐξ ἐγγείου κτήσεως, ἐδῶ τῆς ἀστικῆς ἰδιοκτησίας. Οἱ ἔχοντες ἐν τῇ ὑπαίθρῳ χώρα ἐτησίαν πρόσσοδον ἐξ 600 Λ., ποσοῦ ἑκαστοῦ, ἵνα συντηρήσῃ μίαν οἰκογένειαν, εἶχον δικαίωμα εἰς μίαν ψήφον, πρόσσοδος ἀνωτέρα ἐξασφάλιζεν ἀναλόγως πλείονας ψήφους. Εἰς τὰς πόλεις ἰδιοκτησία ἀστικῆ ἀξίας 15 χιλ. λ. παρείχε δικαίωμα εἰς μίαν ψήφον, κατὰ λόγον δὲ τῆς αὐξανομένης ἀξίας τῆς ἰδιοκτησίας εἰς πλείονας, τῶν ὅποιων ὁ ἀριθμὸς μέχρις ἑνὸς ὀρίου ἠδύνατο ν' αὐξηθῇ. Οἱ ἔχοντες πρόσσοδον ἢ ἰδιοκτησίαν κατωτέραν τοῦ καθοριζομένου ποσοῦ διὰ τὴν πρόσκτησιν ψήφου ἠδύνατο συνεννοούμενοι ν' ἀποκτήσωσι τὸ δικαίωμα ψήφου, ἐφόσον ἢ ἐτησίᾳ πρόσσοδος ἢ ἡ ἀξία τῆς ἀστικῆς αὐτῶν ἰδιοκτησίας ἀθροισμένη ἀνήρχετο μέχρι τοῦ ποσοῦ τοῦ παρέχοντος δικαίωμα ψήφου.

Τὸ ὅλον σύστημα φέρει χαρακτῆρα ἀριστοκρατικόν-πλουτοκρατικόν εἶναι δὲ ἡ ἐξάρτησις αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ Argenson, τοῦ εἰσηγητοῦ τῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ διοικητικοῦ συστήματος ἐπὶ Δουδοβίκου τοῦ XV προφανῆς, καὶ ἡ συμφωνία πρὸς τὰς ἀρχὰς τῶν φυσιοκρατῶν πλήρης. Οἱ κάτοχοι ὀριστημένης ἀξίας ἀστικῆς ἰδιοκτησίας καὶ οἱ ἔχοντες ὀρισμένην πρόσσοδον ἐξ ἐγγείου κτήσεως, δικαιούνται νὰ μετᾶσχωσι τῆς αὐτοδιοικήσεως, διότι μόνον οὗτοι εἶναι ἀναποσπάστως συνδεδεμένοι πρὸς τὰ συμφέροντα τῆς ἰδίας περιφερείας, μόνον οὗτοι ἀνήκουσιν εἰς τὸ κράτος, οἵτινες εἰς τὴν συντήρησιν αὐτοῦ συνεισφέρουσιν διὰ τῶν καταβαλλομένων φόρων. Ὁ ἡμερομίσθιος ἐργάτης καὶ ὁ ἐκ μικρᾶς ἐγγείου-κτήσεως ἀποζῶν, χωρὶς ν' ἀποκλεισθῇ τῆς διοικήσεως τῶν κοινῶν, δὲν δικαιούται ὅμως ἴσου ἀριθμοῦ ψήφων μὲ τὸν ἔχοντα ἰδιοκτησίαν ἀστικὴν ἢ πρόσσοδον ἐτησίαν ἐξ ἐγγείου κτήσεως 40 χιλ. λιρῶν.

Ὁ ἀριστοκρατικὸς χαρακτήρ τοῦ θεσμοῦ τούτου καθίσταται περισσότερο ἐκδηλός, ἂν λάβωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν κλιμακωτὴν διάταξιν τῶν διοικητικῶν μονάδων, ἐξ ὧν ἐποικοδομεῖται τὸ ἔλον σύστημα τοῦ Turgot:

α) κοινότητες — χωρία ἢ πόλεις (administrations, municipalités). β) δήμοι (discripts, arrondissements), γ) ἐπαρχίαι (provinces), δ) κράτος (grande municipalité, général du royaume).

Ὀίκοθεν νοεῖται, ὅτι εἰς οὐδεμίαν ἐκ τῶν διοικητικῶν τούτων μονάδων πρόκειται περὶ ἀμέσου συμμετοχῆς πάντων τῶν πολιτῶν τῶν δικαιουμένων μᾶς ἢ πλειόνων ψήφων εἰς τὴν διοίκησιν τῶν κοινῶν ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν δημοκρατιῶν, ἀλλὰ μᾶλλον περὶ σωματείων ἀντιπροσωπευτικῶν ἀνταποκρινομένων μᾶλλον πρὸς τὴν ὀργάνωσιν τῶν σημερινῶν républiques. Εἰς τὰ ἀντιπροσωπευτικὰ ταῦτα σωματεῖα μετεδίβρασε τὸ κράτος ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς ἀποκεντρώσεως μέρος τῆς ἀρμοδιότητος, ἣν εἶχε μέχρι τότε ἡ ἱεραρχικῶς ὀργανωμένη τάξις τῶν κρατικῶν ὑπαλλήλων. Ἡδύνατο δὲ ἑκάστη διοικητικὴ μονὰς τῶν τεσσάρων τούτων βαθμῶν ν' ἀποφασίσῃ περὶ τῶν ζητημάτων τῶν ἀναγκασμένων εἰς τὴν ἀρμοδιότητα αὐτῆς ἢ τηλεσιδίως ἢ κατὰ λόγον τῆς φύσεως καὶ σπουδαιότητος αὐτῶν μετὰ προηγουμένην ἔγκρισιν τῆς ἀμέσως ὑπερκειμένης ἢ ὑπερκειμένων μονάδων.

Ἦσαν δὲ τὰ παρὰ τοῦ Κράτους εἰς τὰς οὕτως αὐτονομούμενας διοικητικὰς μονάδας ἐκχωρούμενα δικαιώματα τὰ ἑξῆς: α) ἡ περίθαλψις τῶν ἀπόρων, ἀστυνομικὴ ἐπιτήρησις καὶ καταπολέμησις τῆς ἀγυρτείας. β) ἡ ἐκτέλεσις ἔργων ὁδοποιίας. γ) ἡ σύσκεψις ἐπὶ ζητημάτων ἀμέσως μὲ τὰ συμφέροντα αὐτῶν συνδεομένων. δ) ἡ δικαιότερα κατανομὴ τοῦ φόρου μεταξὺ τῶν ὑποφόρων, ἢ εἰσπραξις τοῦ ὀποίου θὰ ἐνηργεῖτο ἐφεξῆς ἐπὶ τῇ βάσει κτηματολογίων συντασσομένων ὑπὸ τῶν διοικητικῶν μονάδων τοῦ α'. βαθμοῦ (κοινότητες). Εἰδικῶς δὲ τὸ ποσοστὸν τοῦ πληρωτέου παρ' ἑκάστης ἐπαρχίας φόρου θὰ προσεδιορίζετο παρὰ τῆς grande municipalité, θὰ κατανέμετο δὲ εἰτα εἰς τοὺς ἀνήκοντας εἰς τὴν ἐπαρχίαν δήμους, καὶ παρὰ τούτων εἰς τὰς κοινότητας. ε) ἂν αἱ κοινότητες ἐπιτυχῶς ἤθελον ἀνταποκριθῆ εἰς τὰς ὑποχρεώσεις αὐτῶν ταύτας, θὰ ἀντίθετο εἰς αὐτὰς βραδύτερον ἢ φροντίς πρὸς κατέργησιν τῶν φεουδαλικῶν δικαιωμάτων, εἴτινα ἐπαχθῶς ἐδάρυον τὸν λαόν.

Ὅτι διὰ τῆς ἐκχωρουμένης κοινοτικῆς αὐτονομίας οὐδαμῶς παρεδλάπτοντο τὰ βασιλικὰ δικαιώματα, περὶ τούτου ἐγένετο ἤδη ἀλλαχοῦ λόγος. Ὁ θεσμὸς οὗτος ἀπέδλεπεν οὐχὶ εἰς τὴν ἐξασθένωσιν, ἀλλὰ εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τῆς μοναρχικῆς ἐξουσίας. Περὶ συμμετοχῆς τῶν αὐτοδιοικουμένων μονάδων εἰς τὴν νομοθετικὴν καὶ τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν

οὐδεις ἠδύνατο βεβαίως νὰ γίνῃ λόγος. Ἄλλὰ καὶ ὁ προσδιορισμὸς τοῦ πληρωτέου καθ' ὄλον τὸ κράτος φέρου ἀπέμεινεν ἀποκλειστικὸν τοῦ βασιλέως δικαίωμα, χωρὶς νὰ δύναται ἡ grande municipalité ν' αὐξήσῃ ἢ ἐλαττώσῃ τὸ ποσοστὸν αὐτοῦ, ἀλλ' ἀπλῶς κατένειμε τὸ παρὰ τοῦ βασιλέως καθοριζόμενον ποσὸν εἰς τὰς ἐπαρχίας τοῦ Κράτους.

Περὶ ἐκτελέσεως δὲ ἔργων δημοσίων προκειμένου, ἡ βασιλικὴ ἀπόφασις ἀνεκκοινοῦτο ἀπλῶς ἀνευ οὐδενὸς δικειώματος τροπολογίας ἢ ἐνστάσεως κατ' αὐτῆς ἐκ μέρους τῆς grande municipalité.

Αἱ διατάξεις αὗται περιφρουροῦσαι τὰ βασιλικά δικαιώματα ἦσαν συγχρόνως καὶ εἰ φραγμοί, οἵτινες ἐτίθεντο εἰς τὴν κοινοτικὴν αὐτοδιοίκησιν.

IV

Ὡς πρὸς δὲ τὰ αἷτια, ἅτινα ἐπήγαγον τὴν πτώσιν τοῦ Turgot, κρατεῖ πολλὴ ἀμφισβήτησις. Οὕτω τὸ γεγονός τοῦτο ἐμφανίζεται ἐν τῷ συνόλῳ αὐτοῦ ὡς ζήτημα κατ' ἐξοχὴν πολὺπλοκον καὶ σκοτεινόν, διότι αἱ πηγαὶ εἰ ἀναφερόμεναι εἰς αὐτὸ εἶναι ἕλγαι, χασματώδεις καὶ ἐν τῇ ἀξιοπιστίᾳ αὐτῶν οὐχὶ ἀναντίρρητοι. Ὁ H. Glagau (1) θεωρεῖ τὴν διαφορὰν τῶν ἀντιλήψεων τοῦ Turgot πρὸς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν Vergennes ὡς πρὸς τὴν τηρητέαν ἐκ μέρους τῆς Γαλλίας πολιτικὴν ἐν τῇ συρράξει μεταξὺ τῆς Ἀγγλίας καὶ τῶν ὑπὲρ τῆς Ἰβίας ἀνεξαρτησίας ἀγωνιζομένων ἀποικίων αὐτῆς ἐν τῇ βορείῳ Ἀμερικῇ, ὡς τὴν κυριωτέραν αἰτίαν, ἣτις ἐπέφερε τὴν πτώσιν τοῦ Turgot. Τὸ ὑπόμνημα, ἐν τῷ ὁποίῳ διατυπώνει ὁ Turgot τὰς ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ἀπόψεις αὐτοῦ, ἦτο ἐπιτηδεῖον, ἰσχυρίζεται ὁ Glagau, ἵνα γενήσῃ παρὰ τῷ Μονάρχῃ τὴν ἀμφιβολίαν ὡς πρὸς τὴν ἱκανότητά τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν πρὸς τὸ πολιτικῶς σκέπτεσθαι, ἐν ᾧ ἄφ' ἑτέρου παρείχε τοῦτο εὐρὺ στάδιον ἐκμεταλλεύσεως εἰς τοὺς ἀντιπάλους τοῦ Turgot ἐν τῷ Ὑπουργικῷ Συμβουλίῳ. Εἰς τὸν Mauzeras καὶ τὸν Vergennes δὲν θὰ ἦτο δύσκολον ὑπὸ τὰς περιστάσεις ταύτας, κατὰ τὸν Glagau, νὰ παραστήσωσιν εἰς τὸν Βασιλέα, πεπεισμένον ἄλλως περὶ τῆς σκοπιμότητος τῆς συμμετοχῆς τῆς Γαλλίας εἰς τὸν πόλεμον ὑπὲρ τῶν ἀμερικανικῶν ἀποικίων, τὸν Turgot ὡς τὸν ξένον πρὸς τὴν πραγματικόντητα οὐτοπιστήν, ὅστις ἀδιαφορῶν διὰ τὴν ἐσωτερικὴν πολιτικὴν τῆς Γαλλίας καὶ τῆς ἐξωτερικῆς παντελῶς ἀμοιρος ἐφέρετο ὑπὸ μόνῃς τῆς ἐπιθυμίας, ἵνα διαρρυθμίσῃ τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν τῆς Γαλλίας κατὰ τὰς ἀρχὰς τῶν φυσιοκρατῶν.

(1) H. Glagau, Reformversuche u. Sturz des Absolutismus in Frankreich 1774)88 München u. Berlin καὶ historische Zeitschrift Bd. 97 σ. 473—537.

Ὅτις ὁ Glagau ἐκ τῶν πολλῶν γεγονότων, ἀτινα μαρτυροῦνται ὑπὸ τῶν πηγῶν ὡς συνταλέσαντα εἰς τὴν ἀπόλυσιν τοῦ Turgot, ἐξαίρει τὸ τῆς ἀντιθέσεως αὐτοῦ πρὸς τοὺς συνυπουργοὺς ὡς πρὸς τὴν τηρητέαν πολιτικὴν ἐν τῷ πολέμῳ μεταξὺ τῆς Ἀγγλίας καὶ τῶν ἀμερικανικῶν ἐποικιῶν αὐτῆς. Πάντα τὰ λοιπὰ γεγονότα καὶ κυρίως ἡ δυσμένεια τῆς βασιλείας καὶ ἡ ἐχθρική στάσις τῶν parlements θεωροῦνται ὑπ' αὐτοῦ ὡς παρεμφανίσεις, αἵτινες ἐπεκούρησαν μὲν διὰ τῆς δυνάμεως αὐτῶν εἰς τὴν πτώσιν τοῦ Turgot, δὲν ἤσκησαν ὁμως τὴν τελικὴν ῥοπήν.

Τὴν πιθανότητα ὁμως τῆς εἰκασίας ταύτης τοῦ Glagau διασείει καὶ καθιστᾷ ἤμιστα ἀποδεκτὴν ἡ μαρτυρία τοῦ ἐν Παρισίοις Αὐστριακοῦ Πρεσβευτοῦ Mercy d'Argenteau ἐν ἐκθέσει αὐτοῦ χρονολογούμενῃ ἀπὸ 16 Μαΐου 1776 (1). Κατὰ τὴν ἐκθεσιν ταύτην ἐκηρύχθη μὲν ὁ Turgot μόνος ἐκ τῶν ἄλλων ὑπουργῶν κατὰ τῆς ἀμέσου ἀποστολῆς πολεμικῶν πλοίων καὶ στρατοῦ εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ συνεδούλευσε στάσιν μᾶλλον ἐφεκτικὴν, μέχρις οὗ συμπληρωθῶσιν οἱ κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν ἐξοπλισμοὶ τῆς Γαλλίας, προσθέτει ὁμως ἐν τέλει ὁ Mercy, «ὅτι πρὸς τὴν ἀποψιν ταύτην τοῦ Turgot, συνετάχθησαν καὶ οἱ λοιποὶ ὑπουργοί». Ἀλλὰ καὶ ἂν δεχόμενοι τὴν εἰδήσιν ταύτην τοῦ Mercy ὡς εὐχὴ τελείως ἀξιοπίστον μὴ συμφωνήσωμεν μετ' αὐτοῦ ὡς πρὸς τοῦτο, ὅτι δηλ. τούτῳ χριστον προσωρινῶς ἐγεφυρώθη τὸ χάσμα τῆς ἀντιθέσεως μεταξὺ τοῦ Turgot καὶ τῶν συναδέλφων αὐτοῦ ἐν τῷ Ὑπουργικῷ Συμβουλίῳ ὡς πρὸς τὴν τηρητέαν στάσιν ἐν τῇ ἐξωτερικῇ πολιτικῇ, πάλιν θὰ ἦτο λίαν τολμηρὰ ἡ ἀποδοχὴ τῆς γνώμης τοῦ Glagau. Ἐνδέχεται ὁ βασιλεὺς νὰ διεφέρετο διὰ τὴν ἔξαρσιν τοῦ ἐξωτερικοῦ μεγαλείου τῆς Γαλλίας ἀδιαφορῶν, ἂν τοῦτο ἦτο ἐπιτελὸν ἀνευ προηγουμένης ἐσωτερικῆς ἀναμορφώσεως τοῦ κράτους αὐτοῦ: ἐνδέχεται ἡ ἐπιπολαιότης τοῦ βασιλέως νὰ ἐφθανε μέχρι τοῦ βαθμοῦ, ὃν δέχεται ὁ Glagau: Τὰ ἐπιχειρήματα ὁμως, διὰ τῶν ὁποίων ἐζήτησεν ὁ Turgot νὰ ὑποστηρίξη τὰς ἀπόψεις αὐτοῦ, ἦσαν τόσον ἀδρὰ καὶ πειστικά, ὥστε σὸδῶλως παίθουσιν, ὅτι ἠδύναντο νὰ παραγάγῃσι τὸν Βασιλέα εἰς τὴν πεποίθησιν περὶ ἐλλείψεως πολιτικοῦ νοῦ παρὰ τῷ Ὑπουργῷ αὐτοῦ, πολλῶ δὲ μᾶλλον εἰς τὴν ἀπόφασιν ν' ἀπολύσῃ αὐτόν. -

Ἀντιθέτως τῆς βασιλείας ἡ συμμετοχὴ εἰς τὴν ἀπόλυσιν τοῦ Turgot δὲν ὑπῆρξε μικρά. Χωρὶς νὰ θεωρήσωμεν ὡς ἐντελῶς ἀληθῆ τὸν ἰσχυρισμὸν τοῦ Flammermont ἀποκαλοῦντος τὴν βασιλείαν Λουδοβίκου τοῦ XVI Βασιλείαν τῆς Μαρίας Ἀντωνέττας καὶ τοῦ ἐκδότου τῶν ἐπιστολῶν αὐτῆς de la Rochetterie (2) ῥητῶς μαρτυροῦντος, ὅτι ἡ Βασι-

(1) Wiener Staatsarchiv E. d. nach Glagau S. 504.

(2) De la Rochetterie histoire de Marie Antoinette, 1905 τ. Α σ. 15.

λισσα ἐπήνεγκε τὴν πτώσιν τοῦ Turgot (fit renvoyer), ὑπάρχουσιν ἐν τούτοις γεγονότα ἀξιοπιστοτέρας προελεύσεως παίθοντα, ὅτι ἡ ἐπίδρασις αὐτῆς δὲν ὀπῆρξεν ἀσήμαντος. Εἶναι δὲ τὰ γεγονότα ταῦτα, ἡ δυσμένεια τῆς Βασιλείσσης πρὸς τὸν Turgot μαρτυρουμένη ὑπὸ τῶν συγχρόνων πηγῶν καὶ ἰδίως ἀξιοπίστων εἰδήσεων τοῦ Mercy d'Argenteau. Ἡ Βασίλισσα εἶχε λόγους σοβαροῦς νὰ διακηται δυσμενῶς πρὸς τὸν Turgot ἐξ ἀφορμῆς τῆς ὑποθέσεως τοῦ ἐν Λονδίῳ Γάλλου πρεσβευτοῦ Guines εὐνοουμένου αὐτῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ἐδόθη τέλος τῇ 30 Ἰανουαρίου 1776 διὰ τῆς ἀπολύσεως τοῦ ἐν λόγῳ πρεσβευτοῦ κατ' ἐπίμονον ἀπαίτησιν τοῦ Turgot καὶ τοῦ Vergennes. Ἀφ' ἐτέρου ἔχομεν ἐπιστολὰς τοῦ Mercy (1) πρὸς τὴν Μαρίαν Θηρεσίαν χρονολογουμένας ἀπὸ 30 Ἀπριλίου καὶ 18 Μαΐου 1776, ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν ὁποίων ῥητῶς ἀναφέρει οὕτως «ὅτι ἡ Βασίλισσα ἐπιθυμεῖ ν' ἀπολύσῃ τὸν Turgot πρῶτον καὶ τὸν Vergennes ἔπειτα». Εἰς ταῦτα δεῖον νὰ προστεθῇ καὶ ἐκθέσις ἐμπιστευτικῆ τοῦ αὐτοῦ πρεσβευτοῦ πρὸς τὸν Kaunitz. Ὅτι δὲ ἡ ἄλλως ἀναμφισβήτητος ἀξιοπιστία τοῦ Mercy δὲν πρέκει νὰ τεθῇ ἐν ἀμφιβολίᾳ ὡς πρὸς τὰς περὶ ὧν ὁ λόγος ἐκθέσεις καὶ ἐπιστολάς, περὶ τοῦτου πείθει τὸ γεγονός, ὅτι τὰ ἔγγραφα ταῦτα εἰν φέρουσι χαρακτῆρα ἀλληλογραφίας ἰδιωτικῆς, ἀλλ' εἶναι μᾶλλον ἐκθέσεις ὀπηρεσιακῆς φύσεως, ἐν ταῖς ὁποίαις ὁ Αὐστριακὸς Πρεσβευτὴς οὐδὲν συμφέρον εἶχε ν' ἀποκρύψῃ τὴν ἀλήθειαν πρὸς τὴν αὐτοκράτειραν καὶ τὸν πρωθυπουργὸν τῆς Αὐστρίας, γράφων.

Ἡ κατὰ τοῦ Turgot ἀντίδρασις τῶν parlements εἶναι ἀληθὴς, ὅτι ἐκάμφθη, ὅτι αἱ διαμαρτυρίαι αὐτῶν προσέλαβον τόνον ἡπιώτερον, μετὰ τὰς ἐπιτυχίας, τὰς ὁποίας ὁ Turgot ὑποστηρίζομενος ὑπὸ τοῦ Βασιλέως κατήγαγεν ἐν τῇ ἐφαρμογῇ τοῦ μεταρρυθμιστικοῦ αὐτοῦ προγράμματος καὶ ἰδίως μετὰ τὴν καταχώρισιν ἐν lit de justice τῶν δύο σπουδαιοτέρων ἐκ τῶν ἐξ διαταγμάτων αὐτοῦ : τῆς καταργήσεως τῶν συντεχνιῶν καὶ τῶν σωματικῶν ἀγγαραίων. Ἀλλὰ τὸ γεγονός τοῦτο οὐδαμῶς ἐμποδίζει νὰ δεχθῶμεν λόγῳ τῆς σπουδαιότητος, ἣν εἶχον τὰ parlements ἐν τῷ Κράτει, ὅτι ἡ ἐξ αὐτῶν ἐκπορευομένη ἀντίδρασις ἀπέμεινεν ἀρκούντως ἰσχυρὰ, ἱκανή, ἵνα ἀνατρέψῃ ἐν συνασπισμῷ πρὸς ἄλλας ἐναντίας τάσεις τὸν πολέμιον τῆς δυνάμεως αὐτῶν Ἰπουργόν. Τὰ parlements παρέμειναν ὁ πιστότερος διερμηνεὺς τῆς κρατούσης κατὰ τοῦ Turgot

(1) Correspondance secrète du comte de Mercy Argenteau avec l'empereur Joseph II et le prince de Kaunitz δημοσ. εἰς 2 τ, ὑπὸ Α. Arneth et J. Flammermont 1889)90 καὶ Correspondance secrète entre de Marie Térésè et le comte de Mercy Argenteau ὑπὸ Α. Arneth et Α. Geoffroy, 1874, Paris.

ἀντιπαθείας καὶ ἡ σπουδαιότερα ἔστια, ἣτις συνεκέντρωσε καὶ ἐξέπεμψεν ἔπειτα κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις τὴν κατ' αὐτοῦ ἀποστρόφην.

Εἰς τὰ γεγονότα, ἀτινα συνετέλεσαν εἰς τὴν πτώσιν τοῦ Turgot, θὰ ἠδύνατο νὰ προστεθῆ καὶ τοῦτο. Εἰς τὰς ἐκ μέρους τῶν συνυπουργῶν ἀντιπαθείας κατὰ τοῦ Turgot, περὶ τῶν ὁποίων ἐγένετο ἤδη ἀλλαχοῦ λόγος, προστέθη τέλος καὶ ἡ ἀποσκίρτησις εἰς τὸ ἀντίθετον στρατόπεδον φίλων αὐτοῦ ἐκ τῶν ἐπιστηθιωτέρων, ὡς τοῦ Mirabeau, τοῦ St. Germain καὶ τοῦ Baudeau. Συντέλεσε δὲ εἰς τὴν ἀποξένωσιν τῶν φίλων, ὡς ὁμολογεῖ ὁ Condorcet ὁ φιλόδοξος καὶ ἐν πολλοῖς ἐγωιστικὸς χαρακτήρ τοῦ Turgot, ἡ περιφρόνησις, τὴν ὁποῖαν ἐδείκνυε πρὸς πάντας καὶ ἡ ἀπότοκος τῆς περιφρονήσεως ταύτης πλημμελὴς γνώσις τῶν προσώπων, ἀτινα περιέβαλλον αὐτόν.

Ἐπιπλέον τῶν γεγονότων πεικίλης φύσεως παρεσκεύασε τὴν πτώσιν τοῦ Turgot, περὶ τοῦτου οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία. Εἶναι δὲ τὰ γεγονότα ταῦτα : ἡ προσωπικὴ ἀντιπάθεια τῆς βασιλείσης καὶ τῶν συνυπουργῶν τοῦ Turgot, ἰδίως τοῦ Πρωθυπουργοῦ Maupeou καὶ γεγονότα περισσότερο ἀντικειμενικά, ὅπως ἡ ἀντίδρασις τοῦ parlement τῶν Παρισίων καὶ ἐκείνων, οἵτινες διὰ τῶν μεταρρυθμίσεων τοῦ Turgot ἐπλήττοντο εἰς τὰ ἴδια προνόμια καὶ συμφέροντα. Περαιτέρω ἡ ἀντίθεσις ἐν τῇ ἐξωτερικῇ πολιτικῇ καὶ ὁ αὐθαίρετος τοῦ Turgot χαρακτήρ, ὅστις ἐγένετο αἰτία, ἵνα ἀποξενωθῆ τῶν ἰδίων αὐτοῦ φίλων. Τὰ γεγονότα ταῦτα ἐδημιούργησαν ἀτμόσφαιραν δυσμενῆ, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἀναπνέων ὁ ἀσθενὴς τὸν χαρακτήρα μονάρχης δὲν ἠδύνατο παρὰ νὰ διατεθῆ εὐχλὺ εὐνοϊκῶς πρὸς τὸν ὑπουργὸν τῶν Οἰκονομικῶν.

Ἡ ἀπόπειρα ὅμως ν' ἀποδοθῆ εἰς ἓν ἢ περισσότερα ἐκ τῶν γεγονότων τούτων πρωτεύουσα θέσις, εὐνόητον εἶναι, ὅτι ἀπολήγει λόγῳ τῆς καταστάσεως τῶν σφζομένων σχετικῶν εἰδήσεων εἰς εἰκασίαν μὴ παρέχουσαν ὅμως βεβαιότητα ἱστορικὴν. Ἐὰν παρὰ ταῦτα θελήσωμεν ἐπιπροσφαλοῦς πάντοτε ἐδάφους ἰστάμενοί νὰ ἐπιχειρήσωμεν διαβάθμισιν τῶν γεγονότων τούτων κατὰ τὴν μεγαλυτέραν ἢ μικροτέραν ῥοπήν, τὴν ὁποῖαν ἤσκησαν ἐπὶ τὴν πτώσιν τοῦ Turgot, μοι φαίνεται μετὰ τὴν ἀνωτέρω γενομένην ἀνασκευὴν τῆς γνώμης τοῦ Glagau, ὅτι δὲν εὐνάμεθα ν' ἀρνηθῶμεν τὴν δύναμιν δύο ἐξ αὐτῶν : τῆς ἀντιπαθείας τῆς Βασιλείσης πρὸς τὸν Turgot καὶ τῆς ἀντιδράσεως τῶν parlements. Τῆς βασιλείσης ἡ ἐπίδρασις ἐπὶ τὸν ἀσθενῆ τὸν χαρακτήρα μονάρχην μαρτυρεῖται ἀνεπιτηρητικῶς ὑπὸ τῶν πηγῶν τῶν parlements ἡ ἀντίδρασις εἶναι ἀληθής, ὅτι προσωρινῶς εἰσῆλθεν εἰς τὸ στάδιον τῆς ἀναχωχῆς, μεγάλη ὅμως πιθανότης ὑπάρχει, ὅτι εὐκαιρῶς δοθείσης ἀνέκυψε ἐκ νέου μὲ ἐνισχυμένην ἔντασιν, διότι δὲν ἠδύνατο νὰ λησμονήσῃσι τὰ parlements, ὅτι ὁ Turgot ὑπῆρξεν ὁ ἰσχυρότερος πολέμιος τῆς δυνάμεως αὐτῶν.